

APUA AMERIKASTA ASTI – SUOMALAISEN KÖYHÄN LAPSIPERHEEN RAKENNE CARE-TOIMINNAN NÄKÖKULMASTA

Jyri-Oskari Pätäri

Maisterintutkielma

Marraskuu 2021

Helsingin yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Suomen ja Pohjoismaiden historia

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Työn laji Maisterintutkielma	
Tekijä Jyri-Oskari Pätäri	Ohjaajat Anu Lahtinen Niklas Jensen-Eriksen	
Tutkielman nimi APUA AMERIKASTA ASTI – SUOMALAISEN KÖYHÄN LAPSIPERHEEN RAKENNE CARE-TOIMINNAN NÄKÖKULMASTA		
Oppiaine, johon työ liittyy Suomen ja Pohjoismaiden historia	Säilytyspaikka Helsingin yliopisto	
Aika Marraskuu 2021	Tekstisivuja 52	Liitesivuja 7

TIIVISTELMÄ

Tässä maisterintutkielmassa käsitellään suomalaisten lapsiperheiden kokemaa köyhyyttä ja puutetta toisen maailmansodan jälkeen vanhan Hämeen läänin alueella CARE-toiminnan näkökulmasta. Köyhillä lapsiperheillä oli mahdollisuus anoa Yhdysvalloissa asuneilta amerikansuomalaisilta avustuspaketteja, joita kutsuttiin niitä välittävän organisaation mukaisesti CARE-paketeiksi. Tämän kansainvälisen organisaation toimintaa johti Suomessa Suomen Huolto ry.

Suomen Huolto toimi vuoteen 1953 asti Suomessa tapahtuneen vapaaehtoisuuteen perustuneen hyväntekeväisyyden keskusjärjestönä, jonka tehtävänä oli organisoida vapaaehtoinen Suomea avustava huoltotyö Suomen rajojen sisä- ja ulkopuolella. Suomen Huolto johti keskuselimenä toimintaa alaisinaan lääninkeskukset ja lääninkeskusten alaiset vapaan huollon keskuskeskukset. Vapaan huollon keskuskeskukset toimivat kunnan tai kaupungin vapaaehtoisen avustustoiminnan koordinoijina. Tutkimuksessa selvitetään miten suomalaisen köyhän lapsiperheen avustusprosessi eteni yksittäisestä anomuskirjeestä aina avustuksen saamiseen saakka.

Tutkimuksessa vastataan tutkimuskysymykseen: ”Millainen oli CARE-avustuksen saanut lapsiperhe?” ja alatutkimuskysymyksiin: ”Millainen oli avustuksen saaneen lapsiperheen rakenne?”, ”Mitkä olivat avustuksen myöntämisen perusteet?”, ”Mikä oli vapaaehtoisen huoltotyön merkitys avustuksen saaneille perheille?”, ”Mikä oli siirtoväen määrä ja merkitys avustusten saaneiden perheiden joukossa?” ja ”Miten avustusorganisaatio toimi?”.

Tutkimuskysymykseen vastataan kuvaamalla suomalaisen köyhän lapsiperheen rakenne vanhempien ammatin, lasten lukumäärän, mahdollisten perhettä kohdanneiden sairauksien ja siirtolaisstatuksen tarkkuudella. Tutkimuksen pääasiallisena aineistona on käytetty lähes 800 kotitalouden tietoja vuosien 1946–1948 väliseltä ajalta, joita vertaillaan maaseudun ja kaupunkien välillä. Materiaali koostuu erilaisista yksityisten perheiden kirjoittamista kirjeistä ja vapaan huollon keskusten tekemistä luetteloista, joiden perusteella Suomen Huolto on myöntänyt CARE-paketteja. Kyseisen avustuksen tärkein peruste on ollut suuri alaikäisten lasten lukumäärä.

Tutkimuksen tärkeimpänä johtopäätöksenä on lapsiperheiden tukemisen ja avustamisen tärkeys niin yksittäisen perheen subjektiivisen köyhyyden tunteen lievittämisessä kuin valtakunnallisen sosiaalipolitiikan pitkäjänteisessä kehittämisessä. Suomalainen sosiaalipolitiikka painottui sotien jälkeisenä aikana nimenomaan perhepolitiikkaan pyrkien vähentämään köyhyyden ylisukupolvisuutta. Sotatilan aiheuttama valtakunnallinen köyhyys loi toimintakentän vapaaehtoiselle huoltotyölle, joka konkretisoitui myöhemmin 1950-luvun jälkeen tapahtuneessa hyvinvointivaltiokehityksessä.

AVAINSANAT

Kansanhuolto, Suomen Huolto, Vapaan huollon keskus, lapsiperhe, köyhyys, Hämeen lääni, siirtoväki, amerikanpaketti, CARE, CARE-paketti, sosiaalipolitiikka.

APUA AMERIKASTA ASTI – SUOMALAISEN KÖYHÄN LAPSIPERHEEN RAKENNE CARE-TOIMINNAN NÄKÖKULMASTA

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1	JOHDANTO.....	1
1.1	TUTKIMUSAIHE JA TUTKIMUKSEN RAJAUS.....	2
1.2	LÄHDEAINEISTOSTA JA TUTKIMUSKIRJALLISUUDESTA.....	4
1.3	TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	10
2	VAPAAEHTOISEN HUOLTOTOIMINNAN PERUSTEET – KANSAINVÄLINEN CARE JA KOTIMAINEN KANSANHUOLTO.....	12
2.1	SUOMEN HUOLLON SYNTYMINEN JA ULKOMAINEN AVUSTUSTOIMINTA	12
2.2	AVUSTUSTEN JAKAMISEN PERUSTEET JA PROSESSI.....	15
3	KÖYHÄ LAPSIPERHE MAASEUDULLA.....	21
3.1	KESKIMÄÄRÄISEN TYÖLÄISPERHEEN RAKENNE	21
3.2	TAPAUS JÄMSÄ	29
3.3	TAPAUS YPÄJÄ	31
4	KÖYHÄ LAPSIPERHE KAUPUNGISSA	35
4.1	KESKIMÄÄRÄISEN KAUPUNKILAISPERHEEN RAKENNE.....	35
4.2	TAPAUS TAMPERE	39
4.3	TAPAUS LAHTI.....	42
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	45
	LÄHTEET	49

LIITTEET

1 JOHDANTO

Perheen isä kuoli v. 1943 sairastettuaan useita vuosia vaikeata vatsavikaa. Nuorin lapsista näki päivänvalon isän kuolinkellojen soidessa. Taloudellisia huolia on ollut. Jo korttiosuuden lunastaminen on tuottanut vaikeuksia. Koulumatkat ovat kysyneet jalkineita ja vaatteistakin on ollut huutava puute. Ihmekös siten, ettei aina lapset ole kouluun vaatetuksensa takia päässeetkään.¹

Yllä oleva lainaus on Hämeenlinnan erään maalaiskunnan vapaan huollon keskuksen puoltokirjeestä Suomen Huollolle². Puollettavan kirjeen perhe kuuluu Suomessa sotien jälkeen eläneiden köyhien lapsiperheiden joukkoon, joita tässä tutkimuksessa tutkitaan. Tässä työssä kuvataan erilaisten suomalaisten köyhien lapsiperheiden rakennetta kaupunki- ja maaseutu ympäristöissä kansanhuollon vapaaehtoisen huoltotoiminnan³ näkökulmasta, minkä tunnuslauseena oli ”kansalta kansan hyväksi”⁴.

Pääosa tieteellisistä tutkimuksista käsittelee kansanhuoltoa paikallisesti ja kirjallisuuden selkeä pääpaino on elintarvikehuollossa eli säännöstelytaloudessa. Pelkästään kansanhuollon vapaaehtoisen huollon järjestelyihin keskittyvää tutkimusta ei ole olemassa valtakunnallisesti tai paikallisesti.⁵ Tutkimus on tarpeellinen vanhan tutkimuksen puuttuessa ja nykyisen tieteellisen kirjallisuuden käsitellessä muita kansanhuollon näkökulmia sivuuttaen vapaaehtoisen huoltotoiminnan.

Köyhien lapsiperheiden historia 1940-luvun lopulta linkittyy 2020-luvun Suomeen – köyhyys tai lapsiperheellisyys ei ole kadonnut kuluneen 75 vuoden aikana Suomesta. Vaikka nykypäivän köyhä lapsiperheellinen ei samassa määrin tukeudukaan vapaaehtoisen kansanhuollon pii-

¹ Hämeenlinnan mlk:n vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 18.11.1946 Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

² Suomen Huolto toimi vapaaehtoisen hyväntekeväisyystoiminnan keskuselimenä Suomessa vuoteen 1953 saakka.

³ Vapaaehtoisella huoltotoiminnalla tarkoitetaan yksityisten ihmisten toisilleen antamaa hyväntekeväisyyttä erilaisten keräysten ja avustusten muodossa.

⁴ Helpoin esimerkki ”kansalta kansan hyväksi” olivat vapaan huollon järjestämät kansanapukeräykset, joista saatiin muun muassa Hämeen läänissä vuonna 1947 lähes neljätoista miljoonaa markkaa. Nämä avustusvarat jaettiin vapaan huollon keskusten toimenpitein takaisin kansalaisille. Esimerkiksi yllä mainitusta neljästätoista miljoonasta kolme jaettiin siirtoväelle, neljä kaatuneiden omaisille ja lähes miljoona markkaa sotaorvoille. Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen toimintakertomus 1947, liite 1, Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

⁵ Pois lukien Suomen Huollon toimittama vapaan huollon julkaisuja n:o 30 *Keskitetty vapaa huoltotyö 1939–1949*, Helsinki 1949, joka tarjoaa läpileikkauksen kotimaisen vapaan huollon kehityksestä vuoteen 1949 asti.

riin, ja koko kansanhuollon käsite on poistunut sosiaalipoliittisesta keskustelusta, ei vapaaehtoisuuteen perustuvan hyväntekeväisyyden merkitys yksittäisten köyhyyttä kokevien perheiden näkökulmasta ole kadonnut. Tämä tutkimus antaa yhteiskunnalliseen sosiaalipoliittiseen keskusteluun vertailukohdan nykypäivän ja menneisyyden välille.

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuksen rajaus

Tutkimuksessa tutkitaan suomalaisia köyhiä lapsiperheitä Suomen Huolto ry:n johtaman vapaaehtoisen CARE-huoltotoiminnan⁶ näkökulmasta. Tutkimuksen aiheeseen vastataan tutkimuskysymyksellä *”Millainen oli CARE-avustuksen saanut lapsiperhe?”*, jota tukevat seuraavat alatutkimuskysymykset: *”Millainen oli avustuksen saaneen lapsiperheen rakenne?”*, *”Mitkä olivat avustuksen myöntämisen perusteet?”*, *”Mikä oli vapaaehtoisen huoltotyön merkitys avustuksen saaneille perheille?”*, *”Mikä oli siirtoväen määrä ja merkitys avustusten saaneiden perheiden joukossa?”* ja *”Miten avustusorganisaatio toimi?”*.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan köyhyudessa eläneitä lapsiperheitä, jolla on ollut alaikäisiä⁷ lapsia enemmän kuin viisi. Suomen Huolto aloitti jakamaan CARE-avustuksia vuoden 1946 aikana perheille, joissa oli alaikäisiä lapsia viisi tai enemmän.⁸ Lasten lukumäärä on ollut avustuksen tärkein hyväksymisperuste, josta on voitu joustaa esimerkiksi suuren alle kouluikäisten lasten lukumäärän tai perheen toisen huoltajan puuttumisen takia.⁹

Tutkimuksen tieteellinen viitekehys on kansanhuollon historia ja sotien jälkeisen Suomen jälleenrakennuksen aika sekä köyhyyttä käsittelevä sosiaalihistoria. Suomi oli vuonna 1945 toisen maailmansodan päätyttyä suurten sotakorvausten maksaja, ja koko yhteiskunta osallistui maan jälleenrakentamiseen. Suomen teollistuminen ja kansalaisten elämätason nousu tapahtui merkittävimmin vasta 1950-luvulta alkaen saavuttaen huippunsa pohjoismaisena hyvinvointivaltiona lähempänä 2000-lukua.

⁶ CARE on lyhyenne englannin kielen sanoista *Cooperative for American Remittances to Europe*. Järjestö perustettiin Yhdysvaltojen *President’s War Relief Control Boardin* valvonnassa osuuskunnalliseksi ja humanitääriseksi ruokatarvarapaketteja välittäväksi elimeksi toisen maailmansodan aikana. Suomessa CARE:n lahjoituksia jaettiin Suomen Huollon koordinoimana perheiden lähettämien anomusten perusteella. Heikki Wariksen matkakerätös Suomen Huollon johtokunnalle 15.6.1946, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

⁷ Täysi-ikäisyyden raja on ollut tutkimuksessa käsiteltävänä ajanjaksona 21 vuotta.

⁸ Vuoden 1947 aikana Suomen huolto muutti ohjeistustaan suuren avustuskysynnän takia koskemaan perheitä, joilla alaikäisten lasten määrä oli suurempi kuin seitsemän.

⁹ Sääksmäen vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 9.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA.

Lapsiperheiden tukeminen avustuksilla on ollut kauaskantoinen tarkoitus, sillä köyhyys on osoitettu olevan ylisukupolvista – perusta aikuisiän hyvinvoinnille rakennetaan lapsuusiän aikana.¹⁰ Yksittäisten vaate- tai ruoka-avustusten merkitys kotitalouden köyhyydelle ei välttämättä ole ollut poikkeuksellisen suuri, mutta aloitettu viranomaistyö köyhien lapsiperheiden avustamiseksi ja tukemiseksi sotien jälkeisenä aikana vapaaehtoisella kansanavulla on luonut pohjaa myöhemmälle hyvinvointivaltiokehitykselle. Sota-aikainen poikkeustila ja sen jälkeinen köyhyys loivat perustaa tulevalle hyvinvointivaltiolle sosiaalityön muovautuessa yhteiskuntaa ravisuttavan kriisin aikana.¹¹

Tutkimus on rajattu alueellisesti koskemaan vanhan Hämeen läänin aluetta, koska lääni edustaa pinta-alaltaan ja väentihedeltään suomalaisten läänien keskiarvoa. Hämeen läänin väentiheden keskiarvo on ollut 25,8, joka on ollut sama koko maan väestötiheyden keskiarvon kanssa.¹² Vastaavasti läänin maalais kuntien määrä, 58, on ollut lähellä maan keskiarvoa 49:ää.¹³

Maan- ja yhteiskuntatieteellisen vertailukelpoisuuden lisäksi vanhan Hämeen läänin alueelle sijoitettiin suhteellisesti suurin osuus karjalaista siirtoväkeä vuosina 1946–1948.¹⁴ Tutkimus vastaa kysymykseen siirtolaisväestön merkityksestä köyhien lapsiperheiden joukossa suhteessa kantaväestöön. Vanhan Hämeen läänin suuri siirtoväen määrä antaa asetettuun kysymykseen totuudenmukaisimman vastauksen. Vastatessa tähän kysymykseen tutkimus ottaa osaa tieteelliseen keskusteluun karjalaisen siirtoväestön integroinnin onnistumisesta suomalaisen kantaväestön joukkoon ja kansainvälisen hyväntekeväisyyden merkityksestä tässä integraatio-prosessissa.

Suomen Huollon laaja-alaisesta vapaaehtoisesta huoltotoiminnasta on rajattu tähän tutkimukseen CARE-toiminta. Rajaus mahdollistaa tutkimuksen keskittymisen nimenomaan lapsiper-

---

Luettelon kansilehdessä jäljennös yleiskirjeestä nro 271, jossa määritelty ensimmäistä kertaa avustuksen myöntämisperusteet.

¹⁰ Paananen Reija, Ristikari Tiina, Merikukka Marko, Rämö Antti & Gissler Mika: *Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa*, Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki 2012, s. 37-38. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf.

¹¹ Urponen Kyösti, *Sodan raskas hinta*, teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*, Jyväskylä 1994, s. 204-208.

¹² Suomen tilastollinen vuosikirja 1948, s. 12. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69254/stv_1948.pdf?sequence=1. Tässä prosentissa ei ole otettu huomioon Oulun ja Lapin läänin. Kymen läänin keskiarvoinen väestötiheys 25,5, Uudenmaan läänin 59,0, Turun ja Porin läänin 28,0.

¹³ Sama. Kymen läänin maalais kuntien määrä 23, Uudenmaan läänin 39, Turun ja Porin läänin 108.

¹⁴ Suomen tilastollinen vuosikirja 1948, s. 11, Hämeen läänin alueella asui vuonna 1947 78886 siirtolaista. Esimerkiksi Uudenmaan läänissä vastaava luku on 64246 siirtolaista ja Turun-Porin läänissä 70637 siirtolaista. Hämeen läänin alueella siirtolaisia oli noin 17 % koko väestöstä. Vastaava luku Uudenmaan läänistä on noin kymmenen prosenttia ja Turun-Porin läänissä 12 %.

heellisiin, sillä CARE-toimintaan liittyvät hyväksytyt anomus- ja niiden puoltokirjeet käsittelevät vain köyhiä lapsiperheellisiä. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu pääosa hylätyistä anomuksista, koska hylätyissä anomuskirjeissä ei ole annettu Suomen Huollon määrittämiä tietoja anomuksen lähettäjistä, joita ilman tätä tutkimusta ei ole voitu suorittaa. Suomen Huolto jakoi CARE-avustuspaketteja pääasiallisena perusteenaan alle täysi-ikäisten lasten lukumäärä ja perheen heikko taloudellinen tilanne. Tutkimusta varten luetuissa hylätyissä anomuksissa ei ole vastattu annettuihin kysymyksiin, tai vastaus on sisältänyt suoran hylkäysperusteen; liian pieni alle täysi-ikäisten lasten lukumäärä. Näin ollen hylättyjen kirjeiden sisältö ei tarjoa vastausta asetettuun tutkimuskysymykseen, vaan lapsiperheellisten määrä ja laatu selviää tutkittaessa hyväksytyjä anomuksia.¹⁵

Ajalliseksi rajaukseksi ovat valikoituneet vuodet 1946–1948, jotka edustavat vuosia Suomen Huollon toiminnan keskivaiheelta, jolloin järjestön toiminta oli saatu vakiintumaan. Tutkimuksen johtopäätöksiä arvioitaessa on otettava huomioon tutkimuksen koskevan ainoastaan kolme vuotta Suomen Huollon vuonna 1941 alkaneesta ja vuonna 1953 päättyneestä toiminnasta. Näin ollen tutkimustuloksia arvioitaessa Hämeen läänin kuntien ja kaupunkien välillä on ymmärrettävä että esimerkiksi Asikkalan runsas myönnettyjen anomusten määrä verrattuna esimerkiksi Tampereeseen ei suoraan tarkoita Asikkalan kotitalouksien keskiarvoista heikompaa tilannetta tai esimerkiksi siirtoväen suurempaa määrää – Esimerkkien Tampereen ja Asikkalan tilanne hyväksytyjen anomusten määrässä vuoden 1948 jälkeen on voinut olla päinvastainen.

Tämän lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu muu ulkomainen avustustoiminta, esimerkiksi Punaisen Ristin, yhdysvaltalaisen kveekarien tai Sveitsin Avun avustussuoritteita ei ole sisällytetty tähän tutkimukseen. Kolme vuotta laajempi ajallinen rajausta johtaisi tutkimuksen lähdeaineiston rajaamiseen ja osa anomuksista jouduttaisiin jättämään tutkimuksen ulkopuolelle, mikä heikentäisi tutkimuksen tulosten luotettavuutta.

1.2 Lähdeaineistosta ja tutkimuskirjallisuudesta

Köyhyyden tutkimusta tämän tutkimuksen ajanjaksolta on vähän. Esimerkiksi Gia Virkkusen väitöskirja *”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä elettiin” : köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun Suomen maaseudulla* ja Jarmo Peltolan väitöskirja *1930-luvun lama teollisuuskaupungissa. II, Lama, pula ja työttömyys : tamperelaisperheiden toimeentulo 1928-1938* ovat rajanneet omat tutkimuksensa käsittelemään 30-lukua. Sen sijaan hyvinvointivaltion ja

¹⁵ Katso alaluku 3.2. Esimerkkikunta Jämsän kaikkien hylättyjen anomusten perusteena ovat puutteelliset tiedot.

sosiaalityön historiaa on tutkittu verrattain runsaasti useilta aikakausilta. Hyvinvointivaltion historiaa ja sosiaaliturvan kehitystä kartoittava Johanna Moilasen, Johanna Annolan ja Mirja Satkan (toim.) kirja *Sosiaalityön käänneet* tarjoaa tälle tutkimukselle vertailukohdan Suomen Huollon linkittymisessä kotimaisen hyvinvointivaltion kehitykseen. Kirjassa on jokaisen artikkelin jälkeen kattavat alkuperäislähde- ja kirjallisuuslähdeluettelot. Vastaavasti Anni Minkkinen on käsitellyt omassa pro gradu -tutkimuksessaan Helsingissä asuneita Suomen lasten hätäapukomitean avustettavina eläneitä köyhiä perheitä vuonna 1919.

Jouko Jaakkolan, Panu Pulman, Mirja Satkan ja Kyösti Urposen teos *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva : suomalaisen sosiaalisen turvan historia* ottaa kantaa sotien jälkeisen Suomen oloihin ja esimerkiksi siirtolaiskysymykseen ja siirtoväen huoltoon. Julkaisussa Kyösti Urposen korostaa Suomen sosiaalipolitiikan keskittyneen sotien jälkeisenä aikana nimenomaan perhepolitiikkaan, mitä tämän tutkimuksen tulokset puoltavat yhdessä muissa lähteissä esitettyyn ajatukseen köyhyyden ylisukupolvisuudesta. Sosiaalityö onkin yhteiskunnallinen rakenneos, jota yhteiskunnallinen todellisuus muovaa.¹⁶ Tämän muovautumisen kautta sosiaalityö vaikuttaa omalta osaltaan yhteiskunnan kehittymiseen. Satka korostaa kirjoittamassaan artikkelissa vapaaehtoisen köyhäinhoidon ja nykyaikaisen valtiojohtoisen toiminnan rinnakkaisuutta kirjoittamalla: ”Monet nykyään julkiset sosiaalisen työn muodot ovat saaneet alkunsa vapaaehtoistyönä.”¹⁷

Lea Lemettyisen kirjoittama artikkeli ”Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin” teoksessa *Nuoruus toisin sanoen, Nuorten elinolot -vuosikirja 2014* kuvaa köyhissä perheissä eläneiden lasten kokemuksia. Artikkelissa käsitellään muun muassa parempien elintarvikkeiden ja vaatteiden niukkuutta, joihin CARE:n välityksellä jaetuilla lahjoituksilla pyrittiin tuomaan helpotusta. Vuosikirja on kirjoitettu akateemisista lähtökohdista ja kaikki julkaisun artikkelit ovat lähdeviitattuja.¹⁸

Jiri Sirosen ja Ulla Saastamoisen Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiselle verkosto EAPN-Fin:lle¹⁹ toimittamassa *Köyhyys, syitä ja seurauksia* -kirjoituksessa köyhyys liitetään

¹⁶ Hämäläinen Juha & Timo Toikko: *Historiatietoisuus sosiaalityön itseymmärryksen rakentajana*, teoksessa: *Sosiaalityön käänneet*, Jyväskylä 2020, s. 280-281.

¹⁷ Satka Mirja, ”Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi”, julkaisussa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*, Jyväskylä 1994, s. 264.

¹⁸ Lemettyinen Lea, ”Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin” teoksessa *Nuoruus toisin sanoen, Nuorten elinolot -vuosikirja 2014*, Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy, Tampere 2014, s. 106-108.

¹⁹ ”EAPN-Fin on osa Euroopan laajuista 30 maata kattavaa kansalaisjärjestöverkostoa, jonka tavoitteena on köyhyyttä kokeneiden kansalaisten osallisuuden lisääminen, köyhyyden vähentäminen Euroopan tasolla ja vaikuttaminen päätöksentekijöihin.” Sirosen & Saastamoinen 2014, kansilehti.

osaksi yleiseurooppalaista ja universaaliala köyhyyttä, vaikka tämä tutkimus lähestyykin aihetta kotimaisesta näkökulmasta. Lapsiperheiden suhteellinen köyhyys²⁰ on kasvanut Suomessa esimerkiksi 2000-luvun alussa kolminkertaistuen vuosien 1997 ja 2007 välisenä aikana. Vuonna 2012 köyhyydessä eläneiden lasten lukumäärä on ollut 102 000 lasta. Syitä lapsiperheiden köyhyyteen ovat olleet erityisesti vanhempien yksinhuoltajuus ja lasten suuri lukumäärä – nämä ovat samat teemat, joita tässä tutkimuksessa käsitellään. Sironen ja Saastamoinen kirjoittavat lapsiperheiden kertovan, että menojen kattaminen tuloilla on jonkin verran tai erittäin hankalaa. Tämän kaltainen köyhyyden kokemus lapsiperheissä ei ole muuttunut, vaan sotien jälkeiset köyhät lapsiperheet ovat tunteneet samoin, mikä tässä tutkimuksessa tullaan osoittamaan alkuperäislähteiden lainauksissa.²¹

Sironen ja Saastamoisen toimittama kirjoitus tarjoaa tälle tutkimukselle peilauskohteen nykyaikaisen köyhyyden ja tutkimuksessa käsiteltävän sotien jälkeisten köyhien perheiden välille. Köyhyyden linkittyminen lapsiperheisiin ja yksinhuoltajiin ei ole ollut uusi ilmiö 1940-luvulla, eikä se ole kadonnut vielä 2020-luvullakaan. Asettihan Euroopan Unioni köyhyyden vähentämisen Eurooppa 2020-päästrategian kärkitavoitteeksi. Sironen ja Saastamoisen teksti linkittyy Mikko Rapon tekemän pro gradu -tutkielman *Heinäpelloilta leipäjonoon. Suomalaisen köyhyyden kokemuksen muutos 1900-luvun aikana*. Rapon tutkielma käsittelee köyhyyden kokemuksia arkipäivän tasolla temaattisesti. Teemoittain käsittelyn lisäksi Rapo ottaa työssään kantaa sekä maaseudun että kaupunkien köyhyyden kokemisen eroihin ja samankaltaisuuksiin.²²

2020-luvulla tehtyä köyhyyden tutkimusta edustaa Elli Mikkosen opinnäytetyö *Köyhyyttä kokeneiden osallisuuskokemuksia kansalaistoiminnasta*. Työ on tehty yhteistoiminnassa EAPN-Fin verkoston toimijoiden kanssa. Tutkimus avaa yleisimmät köyhyyden käsitteet ja työn johdopäätöksinä on se, että kansalaistoiminnalla on merkitystä osallisuuden edistäjänä yksilön ja yhteisön tasolla. Tuoreen tutkimuksen rinnalla on runsaasti vanhempaa perinteistä säännöstelytalon ja kansanhuollon alueellista tutkimusta.²³

²⁰ Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan yksilön tai ryhmän selkeää huono-osaisuutta verrattuna muun väestön keskiarvoiseen elintasoon tai -tapaan.

²¹ Sironen, Jiri & Saastamoinen, Ulla (toim.): *Köyhyys, syitä ja seurauksia*, Helsinki 2014, s.19.

²² Sironen & Saastamoinen, 2014, esipuhe; Rapo, Mikko: *Heinäpelloilta leipäjonoon. Suomalaisen köyhyyden kokemuksen muutos 1900-luvun aikana*, Tampereen yliopisto 2016.

²³ Esimerkiksi: Karjalainen, Pertti: *Suomen elintarvikehuolto kansanhuollon osana vuosina 1939–1949*, Jyväskylän yliopisto 1989; Matilainen, Hannu: *Kansahuollon kehitys ja elintarvikehuolto Kuopion läänissä vuosina 1939–1949*, Jyväskylän yliopisto 1988; Mäkiranta, Juha: *Elintarvikehuolto Hämeen läänin kansanhuoltopiirissä 1939–1949*, Jyväskylän yliopisto 1977; Rahko, Tuomo: *Kansanhuollon kehitys ja toiminta Lapin läänissä vuo-*

Suomen kansanhuoltoa käsittelevät perusteokset ovat Suomen Huollon julkaisema oma historikkinsä *Kansalta kansan hyväksi - Av folket för folket*, Meri ja Untamo Utrion *Pois pula, pois puute. Kun kansa selviytyi*, Viljo Rasilan ja Matti Peltosen *Suomen maatalouden historia. osa 2, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle* ja Karli Salovaaran *Säännöstellen selvittiin - Kansanhuoltoa 1939 – 1949*. Rasilan ja Peltosen teoksen artikkelit käsittelevät tämän tutkimuksen viitekehyksessä 1940–50-luvun Suomen matkaa maatalousvaltaisuudesta kohti nuorta teollistuvaa hyvinvointivaltiota - teoksen kahdeksan artikkelia käsittelevät Suomen talouden historiaa Ruotsin vallan ajalta aina itsenäisen Suomen 50-luvulle. Tähän tutkimukseen aihepiiriä käsitteleviä artikkeleita on yksi; Heikki Rantatuvan artikkeli ”Kansanhuolto toisen maailmansodan aikana”. Rantatuvan artikkeli luo johdantoa tutkimuksen viitekehukseen Kansanhuollosta. Artikkelin ei ota kantaa itse ulkomaiseen avustustoimintaan, mutta artikkelin ensimmäiset kappaleet rakentavat tutkimukselle riittävän kuvan suomalaisen Kansanhuollon organisaatiosta ja organisoinnista. Artikkelin sivuaa vapaaehtoista huoltotoimintaa painottuen sääntelytalouteen.²⁴

Salovaaran *Säännöstellen selvittiin* on esimerkki perinteisestä historian tutkimuksesta. Teos on merkittävä työkalu säännöstelytalouden tutkimiseen laajojen tilastojensa ja taulukoidensa avulla. Uuden historian tutkimuksen näkökulmasta tämä kirja tarjoaa kuitenkin niukasti käyttökelpoista tietoa. Teoksen johdanto tarjoaa tutkimuksen johdantolukuun vastauksia Kansanhuollon organisaatiosta. Kirjan lähdeluettelo painottuu merkittävästi säännöstelytalouden tutkimukseen, alkuperäislähteisiin ja kirjallisuuteen. Säännöstelytalous liittyy kotitalouksien köyhyyteen ja korttiannoksiin, joihin yksittäisissä anomuskirjeissä viitataan.²⁵

Utrioiden *Pois pula, pois puute – Kun kansa selviytyi* koostuu runsaasta kuvituksesta ja artikkeliluontoisista tekstikatkelmista. Teoksen painopiste on sodan aikainen kansanhuolto, josta kerrotaan värikkäästi yksittäisten perheiden tai erilaisten organisaatioiden kautta. Kirja ottaa kantaa vapaaehtoiseen huoltotoimintaan vähän, vain kolmen sivun verran viimeisessä kolmanneksessaan. Kirjaan on koottu runsaasti oman aikansa ”niksipirkkamaisuutta”, ja viimeinen luku kertoo lukijalle säännöstelytalouden aikana eri tavoista tehdä ja löytää korvikkeita. Teokseen ei ole tehty lähdeluetteloa, mikä vaikeuttaa sen käyttämistä luotettavana lähteenä. Tärkeimmäksi lähteeksi on määritetty Kansanhuoltoministeriön tiedotuspäällikön Untamo Ut-

---

teen 1941, Jyväskylän yliopisto 1971; Vainio, Antti: *Kansanhuoltoministeriön tiedotustoiminta vuosina 1939–1949*, Jyväskylän yliopisto 1987.

²⁴ Rasila, Viljo & Peltosen, Matti: *Suomen maatalouden historia. osa 2, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

²⁵ Salovaara, Karli: *Säännöstellen selvittiin - Kansanhuoltoa 1939–1949*, Kauppiain kustos, Helsinki 1977

rion sanelu ”tajunnanvirtatekniikalla” muutama vuosi ennen hänen kuolemaansa vuonna 1980.²⁶

Suomen Huollon oma historiikkinsa *Kansalta kansan hyväksi – Av folket för folket* koostuu lähinnä pula-ajan valokuvista ja näiden kuvateksteistä. Teos ei vastaa tutkimuksessa asetettuihin tutkimuskysymyksiin tai tarjoa niille taustoitusta. Historiikista puuttuu myös tarpeellinen lähdeluettelo mahdollisten alkuperäislähteiden löytämiseksi. Teos käsittelee suurilta osin nimenomaan vapaaehtoisen huoltotoiminnan Kansanavun toimintapiiriä, joka kulki tässä tutkimuksessa keskiössä olevien vapaan huollon keskusten toiminnan rinnalla. Yhtä lailla on tarpeellista pohtia teoksen käytettävyyttä luotettavana lähteenä kirjoittajan ja kustantajan ollessa organisaatio itse.²⁷

Sanomalehdistä tähän tutkimukseen on valittu siirtoväelle suunnattu Karjala-lehti. Lehti on valittu tutkimukseen laajan levikkinsä takia, minkä seurauksena lehteen tehdyt ilmoitukset ovat saavuttaneet laajan lukijakunnan. Tämän lehden julkaisuista on analysoitu ne artikkelit vuosilta 1946–1948, jotka on löydetty käyttämällä Karjala-lehden sähköisen arkiston hakupalvelua. Käytetyt hakusanat ovat olleet ”amerikanpaketti” ja ”care”. Näitä artikkeleita on löytynyt yhteensä yhdeksän kappaletta. Pääosiltaan artikkelit ovat käsitelleet amerikanpakettien saapumispäivämääriä, pakettien sisältöjä ja yhdessä artikkelissa on annettu ohjeita pakettien anomisesta.

Tutkimuksen lähdeaineisto painottuu alkuperäislähteisiin Jyväskylän kansallisarkistosta. Merkittävin tutkimuksen lähdeaineiston arkistonmuodostaja on Suomen Huolto ry. Suomen Huolto ry:n kokoelmat alkavat järjestön toiminnan aloittamisvuodesta 1941 ja jatkuvat aina vuoteen 1952 asti, jolloin suomalainen sosiaalipolitiikka oli kehittynyt riittävästi kannattelemaan yhteiskunnan heikoiten toimeentulevia – olihan koko Suomen Huollon organisoiminen tarkoitettu väliaikaiseksi toimenpiteeksi.²⁸ Tutkimuksessa käytetyt alkuperäislähteet koostuvat yksityishenkilöiden ja kotitalouksien kirjeistä, jotka on osoitettu Suomen Huollolle sekä Suomen Huollon ja vapaan huollon keskusten ja läänikeskuksen vastaus- ja puoltokirjeistä. Kirjeiden pituus ja laatu vaihtelevat muutamasta virkkeestä useiden sivujen pituisiin – osa kirjeistä on kirjoitettu käsin, osa konekirjoituksella ja osasta kirjeistä arkistossa on jäljellä enää kopiot. Vuoteen 1948 mennessä hyväksytyjä anomuksia on yhteensä 825, jotka jakautuvat yksityishenkilöiden anomuksiin, perheiden kirjeisiin sekä vapaan huollon keskusten lähettämiin luet-

²⁶ Utrio, Meri & Utrio, Untamo: *Pois pula, pois puute*. Kun kansa selviytyi, Tammi, Helsinki 1994.

²⁷ *Kansalta kansan hyväksi - Av folket för folket*. Suomen Huolto. Helsinki 1952.

²⁸ http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Suomen_Huolto. (Viitattu 5.11.2020.)

teloihin omien alueidensa köyhistä lapsiperheistä. Yksityishenkilöiden lähettämässä kirjeissä ”amerikanpakettia”²⁹ on anottu itselle tai jollekin tutulle perheelle omassa kylä- tai kaupunkiyhteisössä, jonka taloudellisesta tilanteesta anoja on ollut huolissaan. Arkistoituna 825 anomuksesta on 799:n kappaletta – vain 26 anomusta mahdollisine puoltokirjeineen on kadonnut. Kadonneista 26 kirjeestä suurin osa on yksittäisiä kotitalouksia eri kuntien tai kaupunkien alueilta. Ainoastaan Luopioisten kunnan kaikki kahdeksan anomusta puuttuvat. Tutkimuksessa käsiteltävien arkistoitujen anomusten määrä on riittävä suhteessa puuttuvien anomusten määrään laaja-alaisen ja tarkastelua kestävän tutkimuksen tekemiseksi.

Jyväskylän arkistolähteiden rinnalla ovat Oulun kansallisarkistossa sijaitsevat Ulkoministeriön Washingtonin suurlähetystön arkistot. Nämä asiakirjat muodostavat tutkimuksen toisen pääluvun tärkeimmän alkuperäislähteen. Etenkin Suomen Huollon entisen toiminnanjohtajan Heikki Wariksen matkakertomus Yhdysvaltoihin vuodelta 1946 on merkittävä lähde tutkimuksen kartoittaessa CARE-toiminnan ensimmäisiä askeleita toisen maailman sodan päätyttyä ja Suomen ja Yhdysvaltojen diplomaattisten suhteiden palaututtua. Matkakertomuksen lisäksi tärkeä lähde on Suomen Huollon ”reorganisaation” pöytäkirja, joka kuvaa Suomen Huollon organisaation, tehtäväkentän ja henkilöstön muutoksia sekä rakennetta.

Hämeenlinnan kansallisarkistossa säilytettävät vanhan Hämeen läänin lääninkeskuksen asiakirjat sisältävät tutkimukselle tarpeellisia tietoja vapaan huollon yleisjärjestelyistä läänin alueella. Näistä yleisjärjestelyistä tärkeimmän tiedon tälle tutkimukselle antavat Hämeen läänin vapaan huollon lääninkeskuksen ja alueellisten keskusten³⁰ toimintakertomukset vuosilta 1946–1948. Näiden toimintakertomusten liitteissä esitettyjen jaetun tavaran lukumäärien ja läänin alueella olevien siirtolaisten lukumäärät tukevat tutkimusta, joka muuten turvautuisi pelkästään CARE:n puitteissa lähetettyihin kirjeisiin ja vapaan huollon keskusten tekemiin lutteluihin.

Toimintakertomusten lisäksi Hämeenlinnan kansallisarkistossa sijaitsevat Vapaan Huoltotyön julkaisusarjan osat antavat perusteet vapaaehtoisen huoltotoiminnan säännöstelyn ja juridisen pohjan tarkastelulle. Julkaisusarja 30:s osa käsittelee merkittävällä tarkkuudella suomalaisen vapaaehtoisen huoltotyön historiaa vuosien 1939–1949 välisenä aikana. Julkaisusarjan 21:n osa käsittelee edellä mainittuja sääntökokoelmia ja juridista lähestymistä vapaaehtoiseen kansan huoltotoimintaan myös tämän tutkimuksen viitekehyksessä.

²⁹ Amerikanpaketti esiintyy anomuksissa lähes yhtä useasti CARE-paketin kanssa.

³⁰ Alueellisella keskuksella tarkoitetaan kaupungin tai kunnan vapaan huollon keskusta, joka toimi vapaan huollon lääninkeskuksen alaisuudessa.

Anomuksissa esitettyjen tietojen oikeellisuudesta on pyritty varmistumaan paikallisen vapaan huollon keskuksen toiminnan avulla; Suomen Huoltoon lähetetty kirje on useassa tapauksessa lähetetty kopiona anojan kotiseudun vapaan huollon keskukseen läänikeskuksen kautta tarkastusta varten. Osan anomuksien liitteenä on lähetetty kopioita kirkonkirjojen tiedoista todistamaan perheen lasten lukumäärää ja lääkärin lausuntoja vahvistamaan anomuksessa esitettyjä anojan terveysvaikeuksia. Kaikki 799 kotitaloutta on ristiin vertailtu Suomen Huollon hyväksytyjen anomusten listauksen, ja vapaan huollon keskusten puoltamien kirjeiden tai lähettämien hyväksytyjen anojien luetteloiden välillä. Tämän ristiin vertailun, johon liittyvät olennaisesti erilaiset virkatodistukset, kirkonkirjat ja muut dokumentit, perusteella on kyetty poistamaan anomusten ”inhimillinen” liioittelu liittyen esimerkiksi kotitalouden köyhyyteen tai lapsien lukumäärään, vaan tutkimuksessa käytettävät luvut perustuvat virallisiin virkamiesten laatimiin asiakirjoihin.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessa esitetään laadulliselle tutkimukselle ominaisia erilaisia yleistyksiä ja päätelmiä tutkittavan aineiston pohjalta, millä vastataan asetettuun tutkimuskysymykseen. Tutkimus jatkuu luvun kaksi laadullisen tutkimuksen jälkeen määrällisen tutkimuksen avulla rakennettujen tilastojen vertailulla ja synteessillä, millä rakennetaan tutkimuksen kokonaiskuva tutkittavista lapsiperheistä. Tämän rinnalla tutkimus porautuu syvemmälle yksittäisiin kirjeisiin ja ihmis-kohtaloihin laadullisena tutkimuksena. Laadullista ja määrällistä tutkimusta tukemaan on valittu neljä lyhyttä tapaustutkimusta, kaksi maaseudulta ja kaksi kaupungeista. Kaupungit, Lahti ja Tampere, sekä maaseutua edustavat kunnat, Jämsä ja Ypäjä, on valittu sillä perusteella, että kyseisillä paikkakunnilla on riittävä määrä anomuksia, ja anomuksissa olevaa tietoa perheistä on runsaasti.³¹

Anojien ja Suomen Huollon välisestä kirjeenvaihdosta on rakennettu kattava sähköinen matriisitaulukko, jota on hyödynnetty tutkimuksen määrällisen tiedon tuottamiseen. Matriisitaulukosta käy ilmi³² anomuksen saaneen kotitalouden taloudellinen tila, vanhempien mahdolliset invaliditeetit, perheen elättäjän ammatti, yleinen taloudellinen tilanne sekä omaisuus, pienten lasten lukumäärä ja iät, perheen kuuluminen siirtoväkeen ja mahdolliset perheenjäsenien sai-

³¹ Vapaan huollon keskuksilla on ollut merkittävästi toisistaan eroavat tyylit ilmoittaa Suomen huollolle alueensa lapsiperheellisten tietoja. Osassa luetteloissa on ilmoitettu esimerkiksi vain perheen lapsiluku, ja osassa, kuten Jämsän ja Ypäjän tapauksissa, luettelossa on runsaasti taustatietoa perheiden tilanteista.

³² Tiedot on kirjattu, mikäli ne on esitetty alkuperäislähteissä. Kirjeiden ja vapaan huollon keskusten luetteloiden välillä on ollut merkittäviä eroja – kaikki eivät ole kirjanneet tässä luetelluista asioista kaikkea.

raudet. Taulukko on rakennettu niin, ettei siitä saatavia tietoja voida käyttää yksilöivästi; henkilöiden nimet ja muut yksilön identifioinnin mahdollistavat tiedot on poistettu, koska osa anomuksista käsittelee anojien terveystietoja. Taulukko on tutkijan hallussa. Johdonmukaisuuden takia kaikkia avustusten anojia käsitellään samalla periaatteella riippumatta siitä onko juuri kyseisestä kotitaloudesta kirjattuja terveystietoja. Viitattaessa johonkin perheeseen tai yksityishenkilöön käytetään nimen sijasta juoksevaa numerointia yhdestä 799:ään.³³

Nämä lähes 800 kotitaloutta käsitellään ja analysoidaan tutkimuksen kolmannessa ja neljännessä pääluvussa. Aineistosta on muodostettu keskiarvoperhe, jonka rakennetta analysoidaan ja verrataan tapaustutkimusalaluvuissa tutkittaviin yksittäisiin perheisiin. Kolmas ja neljäs pääluku muodostavat vertailupohjan kaupunkien ja maaseudun lapsiperheiden väliselle vertailulle ja johtopäätöksille. Viimeisessä luvussa esitellään tämän tutkimuksen johtopäätökset ja jatkotutkimuksen tarpeet. Tutkimuksen liitteissä on esimerkki anomuskirjeestä puoltokirjeineen, taulukko³⁴ tutkimuksessa saaduista tuloksista sekä esimerkki CARE-avustuspaketin sisällöstä.

---

³³ Taulukossa on huomioitava seuraavat seikat. Mikäli anomuksessa, luettelossa tai vastaavassa lähteessä ei ole erikseen otettu kantaa perheen huoltajiin, on oletusarvona ollut molempien huoltajien läsnäolo ja osallistuminen perheen lasten kasvattamiseen. Tutkittavan ajankohdan mukaisesti perheen elättäjäksi on alkuperäislähteissä merkitty useimmiten mies.

³⁴ Taulukosta käy ilmi anomusten jakautuminen maaseudun ja kaupunkien välillä, sukupuolijakauma, yksityiskirjeiden määrä, sairaudet, perheen elättäjän työnimike ja siirtolaisten prosentuaalinen osuus avustuksen saajista.

2 VAPAAEHTOISEN HUOLTOTOIMINNAN PERUSTEET – KANSAINVÄLINEN CARE JA KOTIMAINEN KANSANHUOLTO

2.1 Suomen Huollon syntyminen ja ulkomainen avustustoiminta

Vapaaehtoinen huoltotyö, ”vapaa huolto”, aloitettiin Suomessa jo talvisodan aikana auttamaan kansan köyhimpiä. Sodan aikana huomattiin vapaaehtoisen huollon keskittämisen tarve heti sodan alkaessa vuoden 1939 syksyllä – reserviläisten ja heidän perheidensä sekä siirtoväen joukossa havaittiin olevan sellaisia perheitä, jotka tarvitsivat valtion tuen lisäksi vapaaehtoisen avustustoiminnan apua.³⁵ Tämän seurauksena perustettiin valtion virastojen, ja eri keskusjärjestöjen kesken Vapaan Huollon Keskustoimikunta, jonka hallinnollinen painopiste jäi maaseudun alueelle. Tämän seurauksena keskustoimikunta ei päässyt vaikuttamaan asioiden kulkuun haluamallaan tavalla.³⁶

Talvisodan alettua Suomi alkoi vastaanottaa merkittäviä määriä avustuksia ja muita lahjoituksia pääasiallisesti Yhdysvalloista ja Pohjoismaista. Tämän lahjavirran koordinoimiseksi perustettiin Suomen Huolto niminen toimikunta, johon kuuluivat puheenjohtaja ja kolme muuta jäsentä.³⁷ Uuden toimikunnan tehtävänä oli keskittää vapaan huoltotyön johto omiin käsiinsä. Toimikunnan ulkopuolelle jäi kuitenkin useita erillisiä toimijoita, jotka pyrkivät ulkomailta ja kotimaassa toimimaan riippumattomasti Suomen Huollon rinnalla. Jottei tämä hajaannus aiheuttaisi ongelmia ulkomailta Suomen hyväksi toimineessa avustustoiminnassa määräsi valtioneuvosto perustamaan Ulkomaisen Avun Keskustoimikunnan, minkä seurauksena Suomen avustustaminen ulkomailta muuttui keskitetyksi.³⁸

Kotimaassa toiminnan hajanaisuus jatkui, mikä aiheutti jatkuvia haasteita tehokkaan toiminnan ylläpitämiseksi. Suomen Aseveljien Liiton aloitteesta perustettiin vuonna 1941 maaliskuussa sosiaaliministeriön johtamana Vapaan Huollon yhteistoimikunta. Tämän elimen tehtäväksi määritettiin keskittää siihen liittyneiden kuudentoista järjestön toiminta. Tässä tehtävässä yhteistoimikunta ei onnistunut. Epäonnistumisen seurauksena vapaan huollon läänin-

³⁵ Vapaan huollon Hämeen lääninkeskuksen toimintakertomus 1939–1940, s.5, Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

³⁶ Suomen huollon reorganisaation pöytäkirja 9.9.1941, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

³⁷ Puheenjohtajana pääjohtaja A.K. Cajander, jäsenenä kansanedustaja Kyllikki Pohjala, päätoimittaja Eino Kilpi ja hallitussihteeri Niilo Walin. Suomen huollon reorganisaation pöytäkirja 9.9.1941, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

³⁸ Suomen huollon reorganisaation pöytäkirja 9.9.1941, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA; *Keskitetty vapaa huoltotyö 1939–1949*, s.11-18, Vapaan Huollon Julkaisusarja n:o 30, Aluekeskusten ohjesäännöt (1940–1952), H:1 Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, KA.

kusten johtajat vetosivat valtiovaltaan, jotta asiaan puututtaisiin valtion johtamana tehokkaammin. Tämän vetoomuksen pohjalta hallitus asetti komitean selvittämään mahdollisia toteutettavia toimenpiteitä. Komitean loppumietinnössä esitettiin seuraavaa: vapaan huollon paikalliskeskukset ja läänikeskukset olivat toimineet moitteettomasti, mutta ylimmästä portaasta puuttuivat riittävästi varoja sekä vapaata huoltotyötä ohjaava elin. Tämän mietinnön seurauksena hallitus päätti, että Suomen Huolto rakennettaisiin uudelleen yhdistyksen muotoon järjestettäväksi keskuselimeksi. Pääministeri vapautti Suomen Huolto -toimikunnan jäsenet tehtävistään heinäkuun kolmaskymmenes päivä, ja samana päivänä aloitettiin valtioneuvoston päätöksellä organisoida Suomen Huolto -nimistä yhdistystä vapaaehtoisen huollon keskuselimeksi. Samana päivänä pidettiin valtioneuvostossa Suomen Huollon perustava kokous.³⁹

Suomen Huoltoon liittyi seitsemäntoista järjestöä⁴⁰ ja sen johdossa olivat edustettuina sosiaaliministeriö, sisäasiainministeriö ja lääkintähallitus. Uuden yhdistyksen tehtävänä oli aikaansaada yhdenmukaisuutta sekä avustusten tarkoituksenmukaista ja tasapuolista jakoa. Tämän lisäksi Suomen Huollon tehtäväksi tuli pitää yhteyttä ulkomailla Suomen hyväksi avustuksia kerääviin järjestöihin ja keskuselimiin. Suomen Huollossa oli kolme toimielintä, yhdistyksen kokous, keskushallitus ja johtokunta.⁴¹ Suomen Huoltoa ei perustettu vain väliaikaiseksi vapaan huollon elimeksi, vaan kipeästi tarvituksi pitkäaikaiseksi pysyväksi vapaan huoltotoiminnan keskuselimeksi, jossa se toimi vuoden 1952 loppuun asti.⁴²

Yhdysvaltojen ja Suomen välisten diplomaattisuhteiden palauduttua vuonna 1945 Suomen Huollossa oli aloitettu suunnittelemaan Yhdysvalloista Suomeen suuntautuneen avustustoiminnan koordinoimista. Suomen Huollon johtokunta päätti lähettää entisen toiminnanjohtajansa Heikki Wariksen⁴³ varmistumaan tämän koordinoinnin onnistumisesta.⁴⁴ Wariksen mat-

³⁹ *Keskitetty vapaa huoltotyö 1939–1949*, s.11-18, Vapaan Huollon Julkaisusarja n:o 30, Aluekeskusten ohjesäännöt (1940–1952), H:1 Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, KA.

⁴⁰ Näitä yhdistyksiä tai järjestöjä olivat muun muassa Suomen Punainen Risti, Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto, Suomen Aseveljien Liitto, Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto, Pelastusarmeija, rajaseutuyhdistykset, Naisten Työvalmiusliitto ja Huoltotyöntekijöiden liitto. Suomen huollon reorganisaation pöytäkirja 9.9.1941, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

⁴¹ Yhdistyksen kokous oli vuosiluonteinen, kun sen sijaan keskushallitus oli yhdistyslain edellyttämä varsinainen vastuullinen hallitus. Keskushallituksessa oli kolmentoista järjestön edustus. Keskushallitus valitsi johtokunnan, joka oli luonteeltaan keskushallituksen työvaliokunta. Suomen huollon reorganisaation pöytäkirja 9.9.1941, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

⁴² Suomen huollon reorganisaation pöytäkirja 9.9.1941, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA; http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Suomen_Huolto. (Viitattu 7.9.2021)

⁴³ Waris toimi sotien aikana Suomen Aseveljien Työjärjestössä, sotien jälkeen Suomen Huollon toiminnanjohtajana vuosina 1941–1945. Hän toimi Suomen sosiaaliministerinä vuosina 1957–1958. Riihinen, Olavi: Waris, Heikki. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997, s.4.

⁴⁴ Riihinen 1997, s.4.

kan tarkoituksena oli esittää Suomen Huollon nimissä kiitos kaikille amerikkalaisille järjestöille⁴⁵ ja yksityisille ihmisille, jotka olivat edistäneet Suomen avustusasiasiaa, kertoa tietoja Suomen avun tarpeesta ja antaa herätteitä lisäävun saamiseksi sekä neuvotella eri elinten kanssa Suomeen saatavan avun koordinoinnista. Waris kuvailee Suomen ja Yhdysvaltojen sodanjälkeistä suhdetta seuraavasti:

– – Suomi demokratian mallimaana, rehellisenä velanmaksajana ja yritteliäänä kansakuntana on säilyttänyt asemansa yleisessä tietoisuudessa Amerikassa hyvin erilaisissa piireissä – – Hyvin tärkeänä tekijänä on mainittava amerikansuomalaisten kunnollisuus, yritteliäisyys ja luotettavuus, jotka varsin yleisesti on luettu suomalaisten kansallisominaisuuksiksi. – – Tälle hyvälle yleisperustalle, jota Sibeliuksen ja Paavo Nurmen maine vahvistavat, rakentuu Amerikasta Suomeen tuleva apu.⁴⁶

Tämän avun yksi merkittävimmistä esiintymismuodoista olivat yksityishenkilöiden lähettämät avustukset, mitä helpottamaan perustettiin CARE-järjestö.

CARE on lyhyenne englannin kielen sanoista *Cooperative for American Remittances to Europe*. Järjestö perustettiin Yhdysvaltojen *President's War Relief Control Boardin* valvonnassa osuuskunnalliseksi ja humanitääriseksi ruokatavarapaketteja välittäväksi elimeksi – tälle olikin merkittävä tarve, koska ainoastaan amerikansuomalaisten yksityishenkilöiden lähettämiä avustuspaketteja oli lähetetty vuoteen 1946 kesään mennessä 20-30 tuhatta kiloa. Tämä yksityinen hyväntekeväisyys oli merkittävää, mutta postimaksut kohosivat kalliiksi. CARE:n tarkoituksena olikin tarjota edullinen standardisoitu lähetysmalli. Mallissa Yhdysvalloissa asuva yksityishenkilö määrittä Euroopassa olevan osoitteen, johon hän halusi lähettää oman avustuksensa. CARE toimitti kyseisen avustuspaketin kyseisessä valtiossa olevaan omaan varastotilaansa, josta paikallistoimija⁴⁷ jatkotoimitti paketin osoitteen perusteella. Tähän yksityishenkilöiden avustustyöhön Waris otti kantaa seuraavasti:⁴⁸

⁴⁵ Esimerkiksi: American Friends Service Committee (AFSC), Amerikan kveekarien avustustoimikunta, National War Fund, Amerikan Punainen Risti, American Lutheran Council, Save The Childrens Federation, Canada-Finland Aid Society Fund, Help Finland, United Finnish Relief,

⁴⁶ Heikki Wariksen matkakertomus Suomen Huollon johtokunnalle 15.6.1946, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

⁴⁷ Suomessa Suomen Huolto yhteistoiminnassa Vapaan huollon keskusten kanssa.

⁴⁸ Heikki Wariksen matkakertomus Suomen Huollon johtokunnalle 15.6.1946, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

Ei voida ajatella tämän spontaanin avustusmuodon rajoittamista, vaikka se perillä ei olekaan ohjattavissa eniten tarvitseville, ja vaikka se luonnollisesti suuresti rajoittaa osallistumista yleisiin keräyksiin.⁴⁹

Tämän avustusmuodon haasteet näkyivät Suomessa niiden yksityishenkilöiden kohdalla, joilla ei ole ollut sukulaisia tai tuttavias Yhdysvalloissa:

Kirjeenne johdosta ilmoitamme, että kaikki maahamme saapuvat CAREn elintarvikepaketit ovat yksityisten amerikkalaisten henkilöiden maksamia ja näin ollen suurin osa määrättyille vastaanottajille osoitettuja. Silloin tällöin on kuitenkin saapunut vähäisiä määriä nimettömiä paketteja, jotka jaetaan sellaisille varattomille lapsiperheille, joilla ei ole mitään mahdollisuutta saada ulkomailta paketteja.⁵⁰

Yksityishenkilöiden avustustoiminnan johdonmukaistamiseksi, ja ”pakettien lähettämistä tuntemattomille henkilöille kerjuukirjeiden nojalla jarruttamiseksi” Waris ehdotti Suomen Huollolle köyhien puutteenaisten perheiden selvittämistä. Suomen Huollon tehtäväksi tuli välittää *American Friends Service Committeelle* (AFSC) sellaisten yksityisten perheiden osoitteita, joille ne amerikkalaiset, joilla ei ole tuttavias Suomessa, voisivat lähettää paketteja CARE:n kautta. Waris ehdotti Suomen Huollon selvittävän kyseisten perheiden osoitteet vapaan huollon keskusten kautta, jotka kykenisivät valvomaan ja kontrolloimaan avustusten jakamista. Tähän tehtävään vastattiin Suomessa julkaisemalla paikallislehdissä⁵¹ ja radio-ohjelmissa ilmoituksia, joissa pyydettiin ilmoittamaan oma varallisuus, lapsien lukumäärä ja osoite paikalliselle vapaan huollon keskukselle.⁵²

2.2 Avustusten jakamisen perusteet ja prosessi

Anomuskirjeet vastaanotettiin kunnan tai kaupungin vapaan huollon keskuksessa⁵³, jossa kirjeistä tehtiin luettelo, joka lähetettiin edelleen läänin keskukseseen. Lääninkeskus lähetti hyväksytyjen kirjeiden perusteella laaditut osoiteluettelot Suomen Huollolle Helsinkiin. Suomen

⁴⁹ Sama.

⁵⁰ Suomen Huollon vastauskirje yksityiskirjeeseen 13.2.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, kortisto pakettien anojista (1946–1949), III 8 B:1 Suomen Huolto ry, KA; Suomen Huollon vastauskirje yksityiskirjeeseen 17.4.1948, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Kirjeistö (1948–1949), III 8 Fa:3 Suomen Huolto ry, KA.

⁵¹ Katso sivu 19, jossa esimerkki sanomalehti Karjalan ilmoituksesta.

⁵² Heikki Wariksen matkakertomus Suomen Huollon johtokunnalle 15.6.1946, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

⁵³ Osa kirjeistä osoitettiin suoraan Suomen Huollolle Helsinkiin.

Huolto valitsi näistä perheistä osoitteet, jotka välitettiin Yhdysvaltoihin AFSC:lle.⁵⁴ Vapaan huollon keskusten lisäksi erilaiset muut yhdistykset ja järjestöt koostivat vastaavia listoja Suomen Huollon käyttöön, esimerkiksi Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien liitto ry ja Suomen Sanomalehtimiesten Liitto toimittivat listoja omista köyhistä lapsiperheellisistä.⁵⁵ AFSC vei eteenpäin nämä osoitteet amerikansuomalaisille ja amerikkalaisille, jotka halusivat avustaa suomalaisia ja Suomea. Tämän jälkeen yksityishenkilö Yhdysvalloissa lähetti haluamansa avustuksen Suomeen osoitteella varustettuna CARE-organisaation avulla. Suomessa Helsingissä sijainneesta CARE:n varastosta avustuspaketit välitettiin Suomen Huollon toimenpitein vapaan huollon keskuksille⁵⁶, jotka vastasivat lopullisesta avustusten toimittamisesta.⁵⁷

Anomuksen ja avustuksen kulku on ollut esimerkiksi seuraava. Perheen vanhempi kuuli puhuttavan ulkomailta saatavista köyhien lapsiperheiden avustuksista joko paikallislehdestä tai esimerkiksi kirkon jäsenen suusta tällaisesta mahdollisuudesta. Mahdollisen ruoka- tai vaateavustuksen toivossa perheen vanhempi laati kirjeen paikalliselle vapaan huollon keskukselle. Kirje piti sisällään hänen perheensä taloudellisen tilan ja perheen alle kouluikäisten lasten lukumäärän lehti-ilmoituksen vaatimusten mukaisesti. Kaikki saman pitäjän kirjeet vietiin vapaan huollon keskukseseen, jossa ne avattiin, ja paikallinen vapaan huollon virkamies karsi kirjeistä vaatimukset täyttämättömät kotitaloudet.

Yleisimpänä karsivana tekijänä oli liian pieni seitsemänvuotisten lasten lukumäärä, joskin tässä tehtiin poikkeuksia esimerkiksi sotaleskien ja siirtoväen kohdalla. Vapaan huollon keskuksen virkamiehet koostivat kirjeiden perusteella listan vaatimukset täyttävistä perheistä, minkä he lähettivät oman lääninsä vapaan huollon läänin keskukseseen. Virkamiehet pyrkivät varmistamaan saamiensa kirjeiden aitoudesta tarkastuskäynneillä ja vaatimalla erilaisia virallisia to-

⁵⁴ Tarvittaessa Suomen Huolto varmisti vapaan huollon keskuksilta lausuntoja anojien tilanteista ennen avustuksen myöntämistä.

⁵⁵ Suomen Huollon vastauskirje Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitolle 22.12.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Luettelot pakettien anojista (1948–1948) III 8 B:4 Suomen Huolto ry, KA; Suomen Huollon vastauskirje Suomen Sanomalehtimiesten Liitolle 17.12.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Luettelot pakettien anojista (1948–1948) III 8 B:4 Suomen Huolto ry, KA

⁵⁶ Kuntien vapaan huollon keskuksiin on kuullut useita eri toimijoita mahdollisimman oikeudenmukaisen avustusten jakamisen varmistamiseksi. Näitä keskuksen jäseniä ovat olleet esimerkiksi Sotakummivaliokunta, Huoltolautakunta, Sosiaalidemokraattinen työläisnuorisio-osasto, Sotainvalidien Veljesliitto ja siirtoväen edustaja. Hololan vapaan huollon keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA; Kalvolan vapaan huollon keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

⁵⁷ Suomen Huollon vastauskirje yksityishenkilölle 2.5.1949, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Kirjeistö (1946–1951), III 8 Fa:2 Suomen Huolto ry, KA; Heikki Variksen matkakertomus Suomen Huollon johtokunnalle 15.6.1946, Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö, Fdh:2 Suomen Huolto (1941–1948), KA.

distuksia muun muassa lasten lukumääristä tai perheenjäsenten mahdollisista sairauksista.⁵⁸ Lääninkeskus kokosi lääninsä alueen maalaiskuntien ja kaupunkien luettelot yhteen ja lähetti ne edelleen Suomen Huollon pääkonttorille Helsinkiin, jossa lopullinen päätös avustuksen myöntämisestä tehtiin.

Anomuskirjeiden rakenne on vaihdellut merkittävästi. Jokaisesta hyväksytystä kirjeestä ovat löytyneet perheen vanhempien tiedot sekä lasten tiedot. Tärkeimpänä näistä ovat olleet lapsia koskeneet tiedot, ja ennen kaikkea lasten iät tuli olla ilmoitettu. Kirjeiden pituudella ei ole ollut merkitystä avustuksen myöntämiselle, vaan vapaan huollon virkailijat ovat tarkastelleet lähtökohtaisesti vain alle viisivuotiaiden (vuodesta 1947 alkaen alle seitsemänvuotiaiden)⁵⁹ lasten lukumäärää. Tästä on kuitenkin poikettu esimerkiksi leskien kohdalla, joiden huollettavien vähimmäismääränä on pidetty neljää lasta.⁶⁰ Lyhimvät kirjeet ovat olleet noin kolmenkymmenen sanan mittaisia, ja pisimmät kirjeistä ovat olleet jopa yli kolme sivuisia.

Virkailijoiden kynänjälki on näkynyt kirjeissä alleviivauksina, ja seuraavat asiasanat on korostettu virkailijoiden toimesta lähes poikkeuksetta: siirtoväki, sotaleski⁶¹ ja lasten lukumäärä. Näiden lisäksi osa virkamiehistä on korostanut myös sairaudet, jos ne ovat olleet merkattuina kirjeisiin. Suomen Huolto teki poikkeuksia myös tilanteissa, joissa huomattava toimeentulomahdollisuuksia heikentävä syy on ollut ilmeinen. Suomen Huolto oli laatinut yksityiskohtaiset lääninkeskusten ja kaupunkien ja kuntien vapaan huollon keskusten ohjeet, jotka ohjasivat keskusten organisaatiota ja toimintaa.⁶² Huomioitavaa on se, ettei Suomen Huolto antanut vapaan huollon läänikeskuksille tai vapaan huollon keskuksille yksiselitteisiä ohjeita avustusten myöntämisperiaatteista, vaan Suomen Huollon virkamiehet ohjasivat yksittäisiä vapaan huollon keskuksia kahdenvälisillä kirjeillä. Esimerkiksi Suomen Huolto on lähettänyt kirjeen Ylistaron vapaan huollon keskukselle 7.11.1947, jossa pyydetään lausuntoa erään anojan taloudellisesta tilanteesta. Tämän kirjeen lopussa tiedotetaan leskien osalta avustukseen oikeuttavan lapsilukumäärän olevan neljä. Vastaavalla tavalla Suomen Huolto on ollut yhteydessä Laihian

⁵⁸ Katso tutkimuksen liite kaksi.

⁵⁹ Syy vähimmäisiän nostoon on ollut niukka avustusten määrä. Anojia on ollut esimerkiksi vuonna 1948 noin kymmenen tuhatta, mutta nimettömiä paketteja joitain satoja, Suomen Huollon kirje yksityishenkilölle 8.3.1948, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Kirjeistö (1946–1951) III 8 Fa:2 Suomen Huolto ry, KA.

⁶⁰ Suomen Huollon vastauskirje Laihian vapaan huollon keskukselle 13.2.1948, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, kortisto pakettien anojista (1946–1949), III 8 B:1 Suomen Huolto ry, KA; Suomen Huollon vastauskirje Ylistaron vapaan huollon keskukselle 7.11.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, kortisto pakettien anojista (1946–1949), III 8 B:1 Suomen Huolto ry, KA.

⁶¹ Pelkkä leskeys ei ole ollut riittävä peruste.

⁶² Vapaan huollon lääninkeskuksen ohjesääntö, Vapaan Huollon Julkaisusarja n:o 21, Aluekeskusten ohjesäännöt (1940–1952), H:1 Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, KA; Vapaan huollon keskuksen ohjesääntö, Vapaan Huollon Julkaisusarja n:o 21, Aluekeskusten ohjesäännöt (1940–1952), H:1 Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, KA.

vapaan huollon keskukseseen 13.2.1948, ja tiedottanut samasta leskien lasten lukumäärästä. Myös Suomeen saapuneiden lahjoituspakettien sisältö on muuttanut painotuksia anomusten hyväksymisprosessissa.⁶³

Mahdollisen CARE-paketin myöntämistä varten pyydämme lausuntoanne mainittujen henkilöiden perhesuhteista ja taloudellisesta asemasta. Kun maahamme saapuneet CARE-paketit ovat pääasiassa elintarvikepaketteja, pyydämme erikseen selvitystä anojien viljellyn maan pinta-alasta ja kotieläinten luvusta sekä siitä, ovatko he elintarvikkeisiin nähden omavaraisia vai korttiannosten varassa eläviä.⁶⁴

Yllä oleva lainauksessa esitetty pakettien sisällön painottuminen nimenomaan elintarvikkeisiin on pienentänyt pienviljelijöiden ja maanviljelijöiden mahdollisuutta avustuksen saamiseen mahdollisen omavaraisuutensa seurauksena. Vastaavasti niitä paketteja, joiden sisältö on ollut esimerkiksi jalkineita, on jaettu eri perusteilla.

Johdonmukaisuutta vapaan huollon keskusten johtamisessa avustusten myöntämisperusteiden suhteen ovat edustaneet yleiskirjeet, joista vapaan huollon keskuksat ja läänikeskuksat ovat viitanneet toistuvasti yleiskirjeeseen 271. Tässä yleiskirjeessä Suomen Huolto pyytää Hämeen läänin vapaan huollon lääninkestusta lähettämään listat alueensa vähintään viisilapsisista lapsiperheistä:

Sen johdosta, että Suomen Huollolta on pyydetty runsaasti köyhien, monilapsisten perheiden osoitteita Amerikasta tulleiden lahjapakettien jakamiseksi, ovat aikaisemmin saamamme osoitteet jotensakin tarkkaan ilmoitetut. Tämän johdosta pyydämme uusia varattomien lapsiperheiden osoitteita, joista ilmenee myös lasten lukumäärä ja iät. Perheestä, jossa on lapsia vähemmän kuin viisi, pyydämme huomautuksissa mainitsemaan syyt, minkä vuoksi paikallinen vapaan

⁶³ Suomen Huollon vastauskirje Laihian vapaan huollon keskukselle 13.2.1948, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, kortisto pakettien anojista (1946–1949), III 8 B:1 Suomen Huolto ry, KA; Suomen Huollon vastauskirje Ylistaron vapaan huollon keskukselle 7.11.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, kortisto pakettien anojista (1946–1949), III 8 B:1 Suomen Huolto ry, KA; Vapaan Huollon Hämeen lääninkestuksen toimintakertomus 1946, s.7, Vapaan Huollon Hämeen lääninkestuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

⁶⁴ Suomen Huollon tiedustelu Sotkamon vapaan huollon keskukselle 14.11.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Kirjeistö (1946–1951) III 8 Fa:2 Suomen Huolto ry, KA.

huollon keskus sitä puoltaa – – Saamamme tiedon mukaan k.o. lahjapaketteja saapuu maahamme jatkuvasti...⁶⁵

Tämä yleiskirje on lähetetty läänikeskuksille 26.8.1946, ja se kuvaa Suomen Huollon tilan-
neymmärrystä avustusten määrän ja avustusten tarvitsijoiden välillä. Tieto Suomeen saapu-
vien avustusten määrästä ja anojien runsaudesta muuttui päinvastaiseksi ainakin vuoteen 1948
asti, jolloin Suomen Huollon vastauskirjeiden mukaan anomuksia on saapunut toistakymmen-
tä tuhatta, ja lahjapaketteja joitain satoja. Tämän seurauksena Suomen Huolto kiristikin lapsi-
lukumäärän vähimmäisvaatimuksen seitsemään lapseen vuoden 1947 aikana. Tämä muutos
näkyi myös Hämeen läänin vapaan huollon läänin keskuksen toimintakertomuksessa vuodelta
1948, jossa todetaan jaettavan tavaramäärän olevan huomattavasti pienempi kuin aikaisempi-
na vuosina.⁶⁶

Tieto avustusten järjestämisestä on tullut yksittäiselle kotitaloudelle kolmella tapaa. Joko he
ovat lukeneet tiedot ja ohjeet paikallislehdestä tai kuulleet ne radio-ohjelmasta.⁶⁷ Näiden li-
säksi on olemassa esimerkkejä, joissa perhe itse ei ole tehnyt anomusta, mutta kotiseurakun-
nan tai vapaan huollon keskuksen jäsen on tunnistanut heidän elävän merkittävässä köyhyy-
dessä ja täyttävän avustuksen saamisen ehdot.⁶⁸ Näissä tilanteissa perheen ulkopuoliset henki-
löt ovat anoneet avustusta perheen puolesta. Esimerkiksi Karjala-lehti on kirjoittanut avustuk-
sista vuoden 1946 lokakuussa seuraavasti:⁶⁹

– – Humanitäärinen CARE on erittäin hyvin tunnettu sekä Suomen että Ameri-
kan yleisölle. – – Jos jollakin on Amerikassa hyvä ystävä tai sukulainen, jonka
osoite on tiedossa, niin anomus tällaisen paketin saamisesta voidaan osoittaa
Helsinkiin CARE-toimistolle, os. Vilhonkatu 7, josta saatu kaavake on täytetty-
nä lähetettävä toimistolle. Paketin toimittaminen tapahtuu nopeasti, sillä pakette-

⁶⁵ Säynätsalon vapaan huollon keskuksen jäljennös Suomen Huollon yleiskirjeestä 271 Hämeen läänikeskukselle 28.8.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

⁶⁶ Suomen Huollon vastauskirje yksityiskirjeeseen 13.2.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, kortisto pakettien anojista (1946–1949), III 8 B:1 Suomen Huolto ry, KA; Suomen Huollon vastauskirje yksityis-
kirjeeseen 17.4.1948, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Kirjeistö (1948–1949), III 8 Fa:3 Suomen
Huolto ry, KA; Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen toimintakertomus 1948, s.9, Vapaan Huollon Hämeen
läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

⁶⁷ Anomus nro 686 Tampere 18.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-
anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA; Anomus nro 664 Tampere 24.10.1946, Suo-
men Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen
Huolto ry, KA.

⁶⁸ Anomus nro 26 Forssa 23.10.1946 Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset
(1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

ja on valmiiksi varastoituina Suomeen. Jos joku lapsiperheinen haluaa tällaista pakettia, eikä perheellä ole Amerikassa ketään tuttuja, niin sellaisessa tapauksessa on CARE-pakettia anottava Suomen Kansanavulta os. Yrjönkatu 22, Helsinki.⁷⁰

Yksityisten amerikansuomalaisten lisäksi Suomen Huolto koordinoi myös muuta ulkomailta tullutta avustustoimintaa. Näistä mainittakoon satatuhatta suomalaista lasta ruokkinut Ruotsin, Tanskan, Sveitsin ja Yhdistyneiden Kansakuntien Lastenavun järjestämä lisäravinnon toimitaminen, Ruotsin lähettämä vaateapu ja ruotsalaisten lahjoittamien lääkintätarvikkeiden myynnillä kerätty terveysrahasto. Lisäravinnon lisäksi Sveitsi toimitti Suomeen myös lääkkeitä ja kipeästi kaivattuja jalkineita, jotka jaettiin Suomen Punaisen Ristin toimenpitein rajaseutujen puutteenalaisille.⁷¹

---

⁶⁹ Anomus nro 686 Tampere 18.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

⁷⁰ Sanomalehti Karjala 22.10.1946, s.5, <https://pub.kosila.fi/karjalalehti/19461022/2d44a6bbda0c4b93b759654f11e0aa4a?article=5&page=1&keyword=care> (Viitattu 21.9.2021).

⁷¹ Suomen Huollon luonnos amerikkalaisille sanomalehdille, Suomen Huolto ry:n tiedotusosaston arkisto, Care-paketteja koskeva aineisto (1946–1949), II 5 Dg:1 Suomen Huolto ry:n arkisto, KA.

3 KÖYHÄ LAPSIPERHE MAASEUDULLA

Maalaiskuntia tässä tutkimuksessa edustavat Asikkala, Eräjärvi, Hattula, Hauho, Jämsä, Hausjärvi, Hollola, Humppila, Hämeenlinnan maalaiskunta, Janakkala, Jokioinen, Juupajoki, Jämsä, Jämsänkoski, Kalvola, Kangasala, Koirjärvi, Korpilahti, Koskenpää, Hämeenkoski, Kuhmoinen, Kuorevesi, Kylmäkoski, Lammi, Lempäälä, Mänttä, Nastola, Orivesi, Padasjoki, Pohjaslahti, Pälkäne, Renko, Ruovesi, Sahalahti, Somero, Säynätsalo, Sääksmäki, Tammela, Teisko, Tottijärvi, Tuulos, Urjala, Vesilahti, Viiala, Vilppula, Ylöjärvi ja Ypäjä. Maaseudulla asuneen lapsiperheen rakenteen tutkimiseen on käytetty 651 anomusta, jotka ovat jakautuneet epätasaisesti edellä lueteltujen kuntien välille.⁷²

3.1 Keskimääräisen työläisperheen rakenne

Aineiston perusteella maaseudun perheiden rakenteiden välillä on ollut merkittäviä eroja. Osassa perheitä toinen vanhemmista on joutunut sairaalaan, tai sodasta aiheutunut invaliditeetti on pitänyt perheen isän poissa elättäjän roolista pakottaen äidin huolehtimaan perheen lasten lisäksi myös isän elättämisestä. Myöskään sairast ja vanhat isovanhemmat osana jommuuten suuren kotitalouden ruokittavia suita eivät ole olleet poikkeuksellisia.⁷³

Ylivoimaisesti yleisin sairaus, jonka kotitaloudet ovat esittäneet syyksi anomukselleen ja oman kotitalouden heikkouden korostamiselle on ollut tuberkuloosi, keuhkotauti. Maalaiskuntien 651 avustuksen saajan kotitaloudesta 51:stä on erillinen tieto vähintään yhtä perheenjäsentä riivaavasta sairaudesta. Tuberkuloosi on näistä yleisin esiintyessään 37 % ilmoitettujen sairauksien joukossa. Seuraavaksi yleisimmät sairaudet ovat sydänsairaudet ja nivelreuma, joita esiintyy molempia alle kymmenen prosenttia ilmoitetuista sairauksista.⁷⁴ Suurimmassa osassa anomuksia anojien sairauksia ei kuitenkaan ole eritelty, vaan on tyydytty toteamaan ainoastaan yleisesti perheessä esiintyvän sairautta joko vanhemmilla tai lapsilla.⁷⁵

⁷² Suomen tilastollinen vuosikirja 1948.

⁷³ Anomus nro 550 Ruovesi 25.10.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R, III 8 Fb:5 Suomen Huolto ry, KA.

⁷⁴ Esimerkiksi: Asikkalan vapaan huollon keskuksen vastaus 31.8.1946 kirjeeseen, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

⁷⁵ Esimerkiksi: Säynätsalon vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 1.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

– – anoja on itse sairaaloinen, joten työkyky heikko, varallisuus heikko, joihin nojautuen puolletaan paketin saantia.⁷⁶

Näin ollen ilmoitettu sairauksien esiintyvyyden prosentti on suuntaa-antava eikä tilastollinen totuus. Kokonaismäärä ilmoitetuista sairauksista on alle kahdeksan prosenttia. Tämä luku pitää sisällään kaikki ilmoitetut sairaudet riippumatta taudin identifioinnista, joten tämä luku on luotettava käytettävän lähdeaineiston perusteella. 51 ilmoitetusta sairaudesta 60 % on perheen isään liittyviä, 13 % lapsiin ja jäljelle jäävä 27 % ilmoituksista liittyy äidin sairasteluun. Tosi-asiallisesti äidin sairasteluun liittyvä vertailukelpoinen prosenttiosuus on merkittävästi pienempi, sillä yllä kuvattuun 27 % on laskettu mukaan lesket ja sotelesket – äidin sairautta käsitteleviä anomuksia, joissa molemmat perheen vanhemmat olisivat elossa, on ainoastaan alle kymmenen prosenttia. Esimerkki sotelesken puoltokirjeestä:⁷⁷

– – mies kuoli keuhkotautiin kesäk. Lapset Erkki 10 v. ja Anja 8 v. molemmat todettu saaneen isästä tartunnan joten ruokatarpeet olisi erittäin tervetulleet, kun perhe on siirtoväkeä ja äiti sairastanut nivelreumatismia monta vuotta on elämä hyvin puutteen alaista.⁷⁸

Merkille pantavaa on miesten ja naisten välinen huomattava prosentuaalinen ero. On mahdollista ettei kaikkia naisten kokemia sairauksia ole ilmoitettu, koska mies on ollut perheen pääasiallinen elättäjä, eikä näin ollen ole ollut yhtä merkityksellistä avustuksen saamisen kannalta, jos äiti on sairastellut. Yhtä lailla miesten suurempaa sairausprosenttia voinee selittää vuosi ennen tutkimuksen aikaikkunan alkamista päättynyt toinen maailmansota. Talvi- jatko- ja lapin sotiin osallistuneilla miehillä lienee ollut suurempi todennäköisyys sairastua tiettyihin sairauksiin verrattuna kotirintamalla palvelleisiin naisiin. Sotainvaliditeetti on kirjattu anomuksiin erikseen. Invalideja on maaseudun avustuksen saajista ollut vain reilu prosentti.⁷⁹

Esimerkki sodasta aiheutuneen vammautumisen seurauksesta perheen toimeentuloon:

⁷⁶ Pohjaslahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 11.12.1946 anomukseen 509, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R, III 8 Fb:5 Suomen Huolto ry, KA.

⁷⁷ Esimerkiksi: Nastolan vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä (ei päiväystä), Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA.

⁷⁸ Nastolan vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä (ei päiväystä), Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA.

⁷⁹ Esimerkiksi: Asikkalan vapaan huollon keskuksen vastaus 31.8.1946 kirjeeseen, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA; Some-

Perhe kovin heikossa asemassa, asuvat vuokrahuoneistossa ja sekin paremmin huono kuin hyvä. – – Perhe ei saa valtiolta mitään korvausta miehen sodassa saamansa mielisairauden johdosta.⁸⁰

Sodista palanneet terveet miehet työskentelivät mitä moninaisimmissa työtehtävissä 1940-luvun lopun maaseudulla. Perheen elättäjän työ on merkitty kirjeeseen tai luetteloon 226 perheen kohdalla. Yleisin anomuksissa mainittu työtehtävä on työmies – työmies on merkitty 55 % anomuksissa miehen ammatiksi. Seuraavaksi yleisimmät ammattinimikkeet ovat kukin kuuden prosentin suuruudella muonamies, maatyömies, sekatyömies sekä pientilallinen⁸¹. Jäljelle jäävä viidennes ammateista jakautuu yksittäisten eriteltyjen ammattien välillä. Näitä ovat esimerkiksi asemamies, harjatyöntekijä, kanttori, kirvesmies, lastaaja, poliisikonstaapeli, räätäli, puhelinasentaja, postinjakaja, saarnaaja ja sähköasentaja.⁸²

Työläiset edustavat suurta enemmistöä 226 ammattinimikkeen joukossa, ja maaseudulle ominaisten ammattien määrä, kuten esimerkiksi pienviljelijät, jää suppeaksi. Osasy työväestön korostumiselle lienee maaseudun suurempien tilojen omavaraisuus, joka on ollut voimissaan vielä 1940-luvun lopulla. Isojen maatilojen kyetessä huolehtimaan omistaan ilman avustuksia, avustuksen on kohdennettu nimenomaan omavaraistalouden ulkopuolella eläviin perheisiin. Esimerkki pientilallisen taloudesta:

Perheellä on pieni maatilkku, joka elättää yhden lehmä, minkä vuoksi eivät voi saada kunnanapuakaan. – – Sekä mies että vaimo ovat kunnan väkeä, mutta alituinen sairaus ja suuren perheen hoito on tehnyt tilanteen perheessä toisinaan hyvin raskaaksi ja viittaa synkkään tulevaisuuteen.⁸³

Vapaan huollon keskuksen perustelu työläisperheiden suosimisesta tilallisten edelle:

Kun joukossa on tilallisia jotka eivät ruokatarpeita niinkään tarvitse olen siksi pannut niihin huomautuksen, sensijaan työmiehet ovat kortilla eläjiä ja heille ruokatarpeet olisi hyvinkin tarpeellisia, samoin moni niistä vaikka ei olekaan 5

---

ron vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 9.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

⁸⁰ Urjalan vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 29.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

⁸¹ Pientilallisiin on laskettu kuuluvaksi pienviljelijät.

⁸² Ypäjän vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 11.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

lasta olisivat ruokatarpeiden tarpeessa kipeimmin kuin tilalliset vaikka ovatkin lapsiperheisiä.⁸⁴

Pientilallisten ja -viljelijöiden rinnalla anomusten joukossa on neljä anojaa, joiden elättäjän ammatiksi on merkitty maanviljelijä. Tässä kyseessä voi olla vapaan huollon keskusten eriävä nimeämisperiaate, ja maanviljelijällä tarkoitetaan käytännössä pienviljelijää.⁸⁵

Kotitalouden taloudellista tilaa on kuvattu sanallisesti 104 anomuksessa. Osuus on vain 16 % kaikista maaseudun kuntien anomuksista. Vapaan huollon keskusten tekemien taloudellisen tilan arviointien ja ammattinimikkeiden välille ei voida luoda selkeää syy-seuraus-suhdetta, koska limittäin meneviä tietoja on liian vähän – suurin osa tiedoista kattaa vain joko huomion perheen elättäjän ammatista tai erillisen kirjallisen kuvauksen perheen heikosta asemasta. Näin ollen oletusarvona on se, että muut anomusten tiedot ovat puhuneet puolestaan perheen köyhästä asemasta ilman sen erillistä painottamista. Perheiden taloutta on kuvattu esimerkiksi sanaparsin ”aivan varaton”, ”elämä hyvin puutteenalainen”, heikko taloudellinen asema”, ”hyvin varattomia”, ”vähävaraisia”, ”köyhä” tai ”kipeästi avun tarpeessa”. Yleisin esiintynyt kuvaus on yksinkertaisesti ”varaton”. Nämä 104 anomusta jakautuvat anojien sukupuolen mukaan lähes tasan.⁸⁶

Kaikista 651:stä maaseudun anomuksesta anojaksi tai avustuksen saajaksi on merkitty nainen 198 anomuksessa. Tästä kolmanneksesta leskiä on 55 naista ja soteleskiä on 64 naista. Näin ollen ainoastaan 79 anomuksessa, joissa molemmat vanhemmat ovat olleet elossa, on ollut perheen äiti avustuksen anojana tai saajana. Tämä luku on ainoastaan 12 % kokonaismäärästä. Naisten pientä edustusta voitaneen selittää samalla syyllä kuin ammattienkin tai sairauksien kirjaamista – ajan hengen mukaisesti miehen merkitys on ollut korostunutta, ja perheen elättäjä on lähtökohtaisesti merkitty avustuksen saajaksi. Leskeyden ja soteleskeyden ero on ollut merkittävä, sillä se on vaikuttanut saatuihin avustuksiin.⁸⁷

⁸³ Padasjoen siirtoväen huoltojohtajan puoltokirje 7.7.1946 anomukseen nro 507, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R, III 8 Fb:5 Suomen Huolto ry, KA.

⁸⁴ Renkon vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 4.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R, III 8 Fb:5 Suomen Huolto ry, KA.

⁸⁵ Someron vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 9.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

⁸⁶ Esimerkiksi: Mäntän vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 4.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA.

⁸⁷ Esimerkiksi: Kalvolan vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 10.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

Olisi hyvin suuri apu jos vähänkin saisi jostain sivusta lapsille. Vaikka eihän minunkaltaisia leskiä yleensä missään huomioda, sillä mitä nyt olen tiedustellut niin kysymys on heti, olenko soteleski ja kun en sitä ole niin silloin on tie pys-
tyssä.⁸⁸

Yllä oleva lainaus on ote erään köyhän lapsiperheellisen lesken anomuksesta. Näitä erillisiä kirjeitä on kirjoitettu 50 kappaletta. Muut anomukset ovat suoraan kuntien vapaan huollon keskusten luetteloista, jotka on hyväksytty Suomen huollossa ilman erillistä avustuksen saajan henkilökohtaista anomusta. Näistä 50 kirjeestä naisten kirjoittamia on 28:n, joten erilliset anomukset jakautuvat lähes tasan perheiden isien ja äitien välille. Naisten 28 erillisestä anomuksesta reilu kolmannes on äideiltä, jotka ovat jääneet leskeksi tai soteleskeksi. Näin ollen suurin osa naisten erillisistä anomuksista on perheistä, joiden molemmat vanhemmat ovat elossa. Näin ollen perheen äidin erikseen anoessa perheelle suunnattu avustus on annettu nimenomaan hänen eikä perheen elättäjän, isän, nimellä. Myös tilanteissa, jossa avioliitto on yhä voimassa, mutta isä ei ole suorittamassa elatusvelvollisuuttaan, on perheen äiti saanut avustuksen.⁸⁹

Puollamme lämpimästi – – antamista, koska perhe elää niukissa oloissa isän ollessa teillä tietämättömillä.⁹⁰

Kuten luvussa kaksi osoitettiin, on avustuksen myöntämisen tärkein peruste ollut alaikäisten lasten lukumäärä; vähintään viisi alle 21-vuotiaasta lasta. Nyt käsiteltävien maalaiskuntien 651:stä avustuksen saajasta osalla lasten lukumäärän raja ei kuitenkaan ole täyttynyt. Vapaan huollon keskuksat yhdessä läänikeskuksen kanssa ovat käsitelleet jokaisen anomuksen yksittelen käyttäen runsaasti aikaa ja resursseja kotitalouden todellisen tilan selvittämiseen pelkkien numeroiden tuijottamisen sijasta. Vapaan huollon keskuksat ovat esimerkiksi suorittaneet tarkastuskäyntejä avustusta anoneiden perheiden koteihin, ja pienissä kyläyhteisöissä huoltolautakuntien luottamusmiehet ja muut virkailijat ovat olleet lähes päivittäin tekemisissä vähävaraisten perheiden kanssa.⁹¹

⁸⁸ Anomus nro 550 Tampere 19.10.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytty Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

⁸⁹ Esimerkiksi: anomus nro 381 Kylmäkoski 2.12.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytty Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA.

⁹⁰ Kylmäkosken vapaan huollon keskuksen puoltokirje 26.4.1947 anomukseen nro 383, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytty Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA.

Keskimäärin maalaiskunnan lapsiperheessä on ollut 5,9 lasta. Suurimmillaan lapsiluku on ollut 15 ja pienimmillään kaksi lasta. Alle viiden lapsen kotitalouksia on ollut 21 % kaikista kotitalouksista. Yli viiden lapsen perheissä avustuksen saamisen perusteet ovat täyttyneet, mutta muiden osalta vapaan huollon keskuksen virkamiehet ovat käyttäneet harkintavaltaansa omis-
sa puoltolausunnoissaan. Esimerkiksi kaikissa kahden lapsen perheissä avustuksen saajaksi on merkittynä perheen äiti, joka on joutunut huolehtimaan lapsistaan yksin; näistä äideistä neljä viidestä on ollut leskiä tai soteleskiä ja yhdessä viidestä perheen isä on sairautensa tai muun syyn takia ollut kykenemätön huolehtimaan perheestään esimerkiksi alkoholismin seurauksena.⁹² Osalla leskistä on ollut vaikeuksia myös oman terveystensä kanssa esimerkiksi tuberkuloosin ja siitä seuranneen liikuntakyvyttömyyden takia.⁹³

Kolmelapsisista perheistä merkittävä enemmistö, 79 %, on niin ikään vain äidin elatuksen varassa:

Pyytäisin ystävällisesti tiedustella amerikasta tulevista paketeista. Vaikuttaako perhesuhteet ja onko sodasta kärsimään joutuneilla siis soteleskillä jonkinlaista etuoikeutta. – – on kolme lasta ja olemme ansio työssä – –.⁹⁴

Tähän anomukseen Vilppulan vapaan huollon keskus on vastannut puoltavasti:

Rouva – – kk tulot ovat 9000 mk. Ja rasituksena hänellä 3 lasta ja sokea äiti. Suosittelemme hänen saavan toivomansa paketin.⁹⁵

Perheiden, joissa on neljä lasta, leskien ja soteleskien osuus pienenee noin kahdeksalla prosentilla avustuksen saajien kokonaismäärästä. Tätä laskua selittää neljän lapsen lukumäärän olevan jo lähellä raja-arvoa viisi, jolloin avustuksen saaminen ei ole edellyttänyt yhtä merkittäviä poikkeuksia kuin kahden ja kolmen lapsen kohdalla. Nelilapsisen perheen tilanteessa ei ole ollut enää itseisarvona jommankumman vanhemmat kuolema tai muu työkyvyttömyys.

---

⁹¹ Lahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 10.7.1947 Suomen huollon hylkäämään anomukseen, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA.

⁹² Hollolan vapaan huollon luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 9.10.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

⁹³ Esimerkiksi: Ypäjän vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 11.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA; Eräjärven vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 18.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

⁹⁴ Anomus nro 745 Vilppula 1.7.1948, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

⁹⁵ Vilppulan vapaan huollon keskuksen puoltokirje 6.11.1948 anomukseen nro 745, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

Sen sijaan lasten iällä vaikuttaa olevan korostunut merkitys kaikissa alle viiden lapsen perheille myönnettyjen avustusten myöntämisessä; yhdessäkään perheessä, joka on saanut avustuksen, ei ole ollut yli 17-vuotiaita lapsia. Perheitä, joiden vanhin lapsi on ollut maksimissaan 13-vuotias, on lähes 90 %:a. Vastaava luku viisihenkisissä ja sitä lapsiluvultaan suuremmissa perheissä on 63 %:a. Jos pienilapsilukuisessa perheessä olisi lapsia, jotka olisivat yli 13-vuotiaita, kykenisivät he todennäköisesti osallistumaan perheen elättämiseen omalta osaltaan. Näin ollen tämän kaltainen perhe ei olisi yhtä suuren puutteen alaisena, kuin vastaavan lapsiluvun omaava perhe, jonka kaikki lapset ovat kymmenen ikävuoden molemmin puolin.⁹⁶

Maaseudun vähävaraisten lapsiperheellisten joukossa elivät sotavuosien jälkeen alueelle siirtolaisina muuttaneet evakot. Tämän siirtoväen suuruus Hämeen läänin alueella on ollut suurin läänien osalta vuosina 1946–1948 suhteutettuna läänin väkilukuun. Maaseudun 651 avustushakemuksesta siirtolaisten tekemiä tai heitä koskevia on vähän yli 12 %:a, joka korreloi siirtoväestön määrää koko läänin alueella, mikä oli noin 14 %:a. Tämä tarkoittaa sitä, että lähes jokainen siirtolainen on kuulunut avustusten piiriin. Tätä havaintoa tukee Hämeen vapaan huollon lääninkeskuksen vuoden 1946 vuosikertomus, jonka perusteella siirtolaisten tukemiseen on käytetty kyseisenä vuonna lähes kaksi ja puoli miljoonaa markkaa ja seuraavana vuonna määrä oli kohonnut jo lähes kolmeen miljoonaan markkaan.⁹⁷ Yli kahden miljoonan markan avustukseen on siirtolaisten ohella yltänyt kaatuneiden omaisille myönnetty avustukset.⁹⁸ Siirtolaisuus on merkitty erikseen jokaiseen anomukseen, ja se on nähtävissä avustuksen suhteen lieventävänä asiahaarana helpottamassa avustuksen saamista – olihan osa siirtoväestä joutunut jättämään omaisuutensa rajan taakse ensin talvisodan jälkeen vuonna 1940, ja uudetaan välirauhan astuttua voimaan vuonna 1944:⁹⁹

⁹⁶ Hauhon vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 21.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA, esimerkki luettelosta, jossa lasten iät on merkitty syntymävuosina; Hattulan vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 11.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA, esimerkki luettelosta, jossa lasten iät on merkitty ikinä; Renkon vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 4.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R, III 8 Fb:5 Suomen Huolto ry, KA, esimerkki luettelosta, jossa kerrottu vain lasten määrät. Koska lasten iä ei ole ilmoitettu johdonmukaisesti kaikista kunnista esitetyt prosenttiosuudet ovat vain suuntaa-antavia eivätkä tarkkoja.

⁹⁷ Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen toimintakertomus 1947, liite 1, Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

⁹⁸ Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen toimintakertomus 1946, liite 4, Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

⁹⁹ Esimerkiksi: Jokioisten vapaan huollon keskuksen erillinen luettelo köyhistä siirtolaisperheistä 20.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

”Olemme karjalaisia kotoisin Kivennavalta. Kaksi kertaa on kotimme mennyt siellä ja kaksi vuotta sitten paloi täällä Kuhmoisissa kaikki nekin mitä vaatteita ja astioita hevosen kuormassa toimme tänne.”¹⁰⁰

Siirtolaisperheen lapsiluku ei eroa läänin maalaiskunnan keskiarvosta 5,9 lasta jokaista kotitaloutta kohti. Sen sijaan yllä kuvattu rajan taakse jäänyt omaisuus aiheuttaa siirtolaisperheiden toimeentulolle suurimman haasteen.¹⁰¹

Tämä evakon joulu ei ole hauskaa suuressa puutteessa ja vieraan oven alla. Peitto ja sänky vaatteistakin on suuri puute, ei ole kun yksi rikkinäinen toppa takki, kolme hienoa vilttiä. Wähät takit täytyy pitää peittona kun on kylmä huone. – – Hauskaa joulua vaan, kunnioittaen – –.¹⁰²

Siirtolaisperhe ei eroa lapsiluvun lisäksi muiltakaan rakenteellisilta osa-alueiltaan; lähteiden valossa siirtolaisilla ei ole ollut enempää sairauksia ja esimerkiksi miehen ammattinimikkeet ovat linjassa muiden perheiden kanssa. Yhtä lailla esimerkiksi leskien ja soteleskien määrä avustuksen saaneiden siirtolaisten joukossa eroaa vain viisi prosenttia muun läänin keskiarvosta. Kuitenkin lähes puolet kuntien käyttämästä avustuksesta on kohdistettu siirtoväkeen kuuluville, mikä kertoo heidän heikommasta asemastaan ”kantaväestöön” verrattuna.¹⁰³ Siirtoväki on jakautunut myönnettyjen anomusten puolesta tasaisesti läänin alueelle Pälkänettä lukuun ottamatta. Kaikki Pälkäneen perheille myönnetyt avustukset ovat siirtolaisille. Tämä voi kertoa joko Pälkäneelle muuttaneesta suuremmasta siirtolaismäärästä verrattuna muihin kuntiin tai Pälkäneen vapaan huollon keskus on priorisoinut omalla alueellaan siirtolaisille myönnettävät avustukset.¹⁰⁴ Vaikka pääosiltaan avustuksia on jaettu läänin alueella runsaasti nimenomaan siirtoväelle, esimerkiksi Hollolan vapaan huollon keskuksen toimintakertomuksessa vuodelta 1946 otetaan kantaa kunnan siirtolaisiin seuraavasti:

¹⁰⁰ Anomus nro 372 Kuhmoinen 28.2.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁰¹ Esimerkiksi: Jokioisten vapaan huollon keskuksen erillinen luettelo köyhistä siirtolaisperheistä 20.9.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁰² Anomus nro 321 Koirjärvi 18.12.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁰³ Esimerkiksi: Nastolan vapaan huollon keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA; Kurun vapaan huollon keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

¹⁰⁴ Pälkäneen vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 6.5.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R, III 8 Fb:5 Suomen Huolto ry, KA.

Tuntuu kuin huoltotyössämme kulkisimme valoisampia päiviä kohti. Huollettavien luku on pienentynyt. Karjalainen maanviljelijäväki on juurtunut maahan yhä lujemmin, saaden siitä elämänsä, työnsä ja toimeentulonsa. Heistä monikaan enää ei tule pyytämään apua eikä ole enää sen tarpeessakaan.¹⁰⁵

Tässä luvussa osoitettujen tietojen perusteella vuonna 1948 Suomen maaseudulla eläneen lapsiperheen keskiarvollinen rakenne on ollut seuraava. Perheen molemmat huoltajat ovat olleet elossa, äiti perheen kanssa kotona ja isä ansiotyössä perheen elättäjänä. Yleisin tehty työ on ollut yleisnimikkeellä työmies. Lapsia perheeseen on kuulunut kuusi, joiden iät ovat olleet muutamasta kuukaudesta täysi-ikäisyyden kynnykselle. Keskimäärin maalaiskunnan lapsiperheen lapsen ikä on ollut kahdeksan vuotta. Perheessä ei ole ollut lähdeaineiston perusteella sairauksia eikä sen köyhyyttä ole erikseen korostettu; köyhyyden perusteeksi on riittänyt heikosti palkattu ammatti, josta saaduilla ansiotuloilla on pitänyt ruokkia kaiken kaikkiaan kymmenen nälkäistä suuta:

Perheeni johon kuuluu 9 lasta ja joista vanhin on syntynyt 1927 olisi kovin kiitollinen jos voisitte lähettää meille tämän arvokkaan lahjan. – – Ammatiltani olen työmies ja jos kukaan niin perheeni on avun tarpeessa.¹⁰⁶

3.2 Tapaus Jämsä

Tämän tapaustutkimuksen aineistona on käytetty Jämsän maalaiskunnan 34 avustuksen saanutta kotitaloutta.¹⁰⁷ Näistä 34 perheestä neljä on anonut avustusta erillisellä kirjeellä, ja loput 30 perhettä on saanut avustuksensa vapaan huollon esitysten perusteella erillisen luettelon mukaisesti. Jämsäläisten lapsiperheiden lasten lukumäärä on ollut keskimäärin seitsemän lasta. Tämä on koko läänin keskiarvon yläpuolella yhden lapsen verran. Sen sijaan lasten keskiikä noudattaa läänin keskiarvoa kahdeksalla ikävuodellaan. Anomukset ovat jakautuneet 38 %:iin naisten ja 62 %:iin miesten välille. Tässä muutos koko lääniin on noin kahdeksan prosenttiyksikköä naisten suuremman osuuden hyväksi. Siirtoväestön määrä Jämsässä, 12 %, on myös linjassa läänin keskiarvon kanssa.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Vapaan huollon Hollolan keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

¹⁰⁶ Anomus nro 701 Urjala 26.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁰⁷ Keskiarvo on 14 anomusta kuntaa kohti.

Perheen talouteen vaikuttavista tekijöistä käytettävissä on seuraavat tiedot. Vain perheen 265 isän ammatti on ilmoitettu, hän on työskennellyt metsätyön johtajana – kyseessä ei siis ole läänin keskiarvon mukainen työmies. Terveystilasta on ilmoitettu niin ikään niukasti; perheen 284 vanhin lapsista on sairas, ja muuta ei ole ilmoitettu. Viiden perheen osalta vapaan huollon keskus on erikseen luonnehtinut heidän taloudellista tilaansa ”varattomiksi” tai ”heikoiksi perheiksi”. Invalideja ja leskiä Jämsän 34 avustuksen saajasta on ollut kumpiakin yksi perhe.¹⁰⁹

Vapaan huollon keskuksen esittämistä lapsiperheistä avustuksen saajiksi kaikkien lapsimäärä ylittää Suomen huollon määrittelemän viisi lasta, pois lukien yksi perhe. Kyseisessä perheessä on ollut neljä lasta, jotka ovat syntyneet vuosien 1938–1945 välisenä aikana. Vanhin lapsista on ollut kahdeksanvuotias vuonna 1946, jolloin esitys avustuksen saamisesta on lähetetty. Lasten nuorten iän lisäksi vapaan huollon keskus on nähnyt perheen äidin sotalleskeyden lieventävänä asiahaarana esitellessään tätä perhettä avustuksen saajaksi.¹¹⁰

Suomen huollon hylkäämistä Jämsän vapaan huollon keskuksen esittämistä perheistä on havaittavissa toistuvia yhdenmukaisuuksia; joko perheiden lapsien iäiä ei ole eroteltu tai perheen lapsista osa on ollut riittävän vanhoja osallistumaan perheen elättämiseen. Esimerkiksi erään perheen lapsiluku on seitsemän, mutta luettelosta ei käy ilmi lapsien iäiä – tässä tilanteessa Suomen huolto on priorisoinut perheet, joista on ollut mahdollisimman runsaasti tietoa. Myöskään kaksi viisilapsista siirtolaisperhettä eivät ole saaneet avustusta 16- ja 18-vuotaiden vanhimpien lasten takia. Saman kohtalon ovat kokeneet kaksi viisihenkistä perhettä ilman siirtolaistaustaa vanhimman lapsen ollessa 15-vuotias ja 16-vuotias. Ainut viisilapsinen perhe, jolle avustus on myönnetty ilman lasten ikien erillistä luettelointia, on erään lesken perhe.¹¹¹

Erilliset anomuskirjeet ovat kaikki saaneet oman puoltonsa vapaan huollon keskukselta. Esimerkiksi kirje:

Kun olemme täällä kaukana syrjäseudulla kaikista vaatteiden saanti mahdollisuuksista ja jaettavaksi lähetetyistä lahja-paketeista osattomia. Niin pyytäisin kohteliaim-

---

¹⁰⁸ Jämsän vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 5.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁰⁹ Sama.

¹¹⁰ Sama.

¹¹¹ Sama.

min ottamaan huomioon osoitteemme vaatetus apua varten. Perhe luku 8. Lapset 5 tyttöä ja 1 poika. Ikä 16:vta, 13:vta, 11:vta, 10:vta, 7:vta poika 3 v:ta.¹¹²

Tätä anomusta vapaan huollon keskus on puoltanut seuraavalla tavalla:

— on 6 alle 16-vuotiaista lasta, jotka ovat syntyneet vuosina 1932, 1925, 1937, 1938, 1941 ja 1946. He omistavat pienen asuntoviljelystilan, jossa on 4 ha. peltoa ja 33 ha. metsää. Tilaa rasittaa lisäksi anojan vanhemmilleen suorittama eläke. Koska anoja ja vaimonsa ovat kunnollista ja yritteliäitä eivätkä ole aikaisemmin saaneet lahjapaketteja, puoltaa vapaan huollon keskus heidän anomustaan.¹¹³

Suomen huolto on hyväksynyt tämän anomuksen, koska se katsonut lapsiluvun riittävän suureksi suhteessa vanhimpien lasten ikin. Vuoteen 1948 mennessä avustuksia oli jaettu merkittävä määrä, ja prosessin kuluessa yhdeksi saantiperusteeksi muodostui yllä mainittu ensikertalaisuus. Myös nautittu kansalaisluottamus on edesauttanut avustuksen saamista. Muut kolme erillistä kirjettä ovat rakenteeltaan samanlaisia; niissä on esitetty perheen lasten määrä ja iät. Vapaan huollon keskus on puoltanut kaikkia muuta kolmea erillistä anomusta yksinkertaisesti:

— Anomuksissa annetut tiedot ovat täysin totuudenmukaiset ja ovat kaikki heikossa taloudellisessa asemassa, joten voimme heille suositella lahjapaketteja. —.¹¹⁴

3.3 Tapaus Ypäjä

Oheellisenä postitamme luettelon ehdotukseksi kuntaamme mahdollisesti saatavista lapsiperheiden joulupaketeista. Ehdotussyyn alleviivauksella olemme tehostaneet niitä perheitä, joille tällainen jouluilo olisi ensisijaisesti huomioitava. Kunnassamme on harvinaisen paljon sotaorpoja ja muita kova kohtalon alaisia suuria perheitä.¹¹⁵

Ypäjän vapaan huollon keskus on lähestynyt Suomen huoltoa yllä olevalla tervehdyksellä oman luettelonsa kansilehdessä, josta Suomen huolto on hyväksynyt 37 anomusta. Näiden li-

¹¹² Anomus nro 259 Jämsä 8.6.1948 Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

¹¹³ Jämsän vapaan huollon keskuksen puoltokirje 8.6.1948 anomukseen 259, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

¹¹⁴ Sama.

¹¹⁵ Ypäjän vapaan huollon keskuksen luettelon köyhistä lapsiperheellisistä kansilehti 11.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

säksi Ypäjältä on hyväksytty yksi vapaan huollon keskuksen luettelon ulkopuolinen anomus. Ypäjän kunnan avustuksen saaneiden perheiden lapsiluku on keskiarvoltaan ollut viisi lasta. Tämä on yhden lapsen vähemmän kun läänin lapsiperheissä keskimäärin. Iältään lapset ovat keskiarvoltaan yhdeksän ja puoli vuotta vanhoja – tämä luku on myös vertailuluvustaan läänin keskiarvoa puolitoista vuotta korkeampi. Sen sijaan naiset edustavat enemmistöä 52 %:lla avustuksen saajista.¹¹⁶

Vapaan huollon keskus on kuvannut laaja-alaisesti omien avustusehdokkaidensa taloudellista tilaa; pääosa on kuvailtu varattomiksi ja osa aivan varattomiksi. Tämän lisäksi Ypäjän kunnan avustuksen saajien ammattinimikkeitä on saavilla luettelosta runsaasti. Puolet perheen elättäjistä on merkitty työmieheksi läänin keskiarvoammatin mukaisesti. Yksi kolmannes on ilmoitettu pientilallisiksi. Vaikka pientilallisilla olikin teoriassa mahdollisuus omavaraisena elämiin, ei yleensä viljellyn maan vähyys tai karjan puuttuminen tätä mahdollistanut.¹¹⁷ Kaikki avustuksen saaneet äidit ovat olleet yksinhuoltajia leskeydestä tai miehen poislähdöstä johtuen.

Ypäjän esittelemien perheiden hyväksymisperusteet eivät ole Jämsän kaltaisesti selkeät ja yhdenmukaiset. Esimerkiksi kahdesta työmiehen viisilapsisesta perheestä toiselle on myönnetty avustus ja toiselle ei – vapaan huollon keskuksen luettelosta näiden kahden perheen väliltä ei voida löytää mitään kirjoitettua eroa. Molempien ammatit, lapsiluku ja varallisuus on merkitty identtisesti. Myöskään kolmas työmiehen viisilapsinen perhe maininnalla ”aivan varaton” ei ole saanut avustusta. Niin ikään kahden sotelesken kohdalla perheitä ei luettelon merkintöjen perusteella voi asettaa puoltojärjestykseen; molemmilla on kolme lasta ja sama ”varaton” merkintä perheen taloudellisesta tilanteesta.¹¹⁸

Lapsilukujen ja varallisuusmerkintöjen puitteissa Suomen huollon valitsevat perheet ovat riskitaitaisia. Valintaperusteena onkin ollut Ypäjän vapaan huollon kynällä tehdyt alleviivaukset perheistä, joille lainauksen mukaan ”.. tällainen jouluilo ensisijaisesti huomioitava.” Jokainen alleviivattu perhe on hyväksytty avustuksen saajaksi. Sitä, millä perusteella vapaan huollon keskuksen virkailijat ovat tehneet nämä merkinnät, ei ole kerrottu. Muiden tutkimuksessa käsiteltyjen anomusten ja puoltojen perusteella voidaan olettaa, että alleviivatut perheet ovat nauttineet kansalaisluottamusta ja osoittaneet omaa ahkeruuttaan. Tässä toiminnassa yksittäi-

¹¹⁶ Ypäjän vapaan huollon keskuksen luettelon köyhistä lapsiperheellisistä 11.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

¹¹⁷ Rapo 2016, s. 2.

¹¹⁸ Sama.

sillä vapaan huollon virkailijoilla on ollut paikallisesti merkittävä valta. Helsingissä toimipistettään pitänyt Suomen huolto on luottanut täysin alueellisiin puoltoihin, eikä läänikeskuksellakaan ole ollut mahdollisuutta valvoa kaikkia kuntien vapaan huollon virkailijoita.¹¹⁹

Erillinen anomuskirje on lähetetty Suomen huollolle leskirouvalta:

T.k. 22 päivänä ilmestyneessä sanomalehti Karjalassa olleen ilmoituksenne johdosta pyydän kohteliaimmin Teiltä lähettämään minullekin CARE-paketin. Minulla ei ole Amerikassa ketään tuttuja jotka voisivat lähettää meille. Olen leski ja suuren lapsijoukon huoltaja sekä siirtolainen. Täten olisi paketti meidän perheelle hyvin tervetullut lisä. Perheeni väkiluku on 7 henkeä.¹²⁰

Vapaan huollon keskuksen lausunto kyseisestä anojasta on ollut seuraava:

– – anomusta puolletaan todeten anomukseen liittyvän oman selityksensä tosioloja vastaavaksi. Anoja on vähävarainen sotasiirtolainen sekä leskenä huoltaa 4 (neljää) alaikäistä lasta. Toiset perheeseen kuuluvat 2 henkilöä ovat täysi-ikäisiä, mutta ei perheelle ole heistä sanottavaa tukea.¹²¹

Tässä kirjeen puollossa vapaan huollon lausunnon merkitys korostuu liittyen perheen kahteen täysi-ikäiseen jäseneseen, jotka anoja oli ilmoittanut epämääräisesti perheen kokonaismäärässä – kaksi täysi-ikäistä voisivat osallistua perheen elättämiseen, mutta vapaan huollon virkailijoiden ilmoituksen perusteella heitä ei tarvitse ottaa huomioon. Täysi-ikäisten tai täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevien lasten ja nuorten osallistuminen perheen elättämiseen ei ole kadonnut myöskään vuoden 2021 köyhistä lapsi perheistä. Pelastakaa lapset ry:n julkaisemassa tutkimuksen *Lapsen ääni 2021: Perheen taloudellisen tilanteen vaikutukset lasten arkeen, hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteisiin* mukaan 21 %:a matalapalkkaisten perheiden lapsista on joutunut auttamaan perhettään taloudellisesti. Eräät lapsista ovat vastannut haastattelututkimukseen seuraavasti:¹²²

¹¹⁹ Sama.

¹²⁰ Anomus nro 378 Jämsä 1.7.1948 Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

¹²¹ Jämsän vapaan huollon keskuksen puoltokirje 30.8.1948 anomukseen 378, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau, III 8 Fb:2 Suomen Huolto ry, KA.

¹²² *Lapsen ääni 2021: Perheen taloudellisen tilanteen vaikutukset lasten arkeen, hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteisiin* -tutkimus 2021, https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/10/19125525/lapsen-aani-2021_raportti2.pdf, s. 6.

Isä tienaa ihan ok, mutta äiti on työtön. Varaa ei ole aina kamalan hyvin ruokaan ja laskuihin ja joudun välillä lainaamaan äidilleni rahaa.¹²³

Pitää tosissaan miettiä miten Pitää tosissaan koko ajan miettiä, miten raha tulee riittämään esimerkiksi ruokaan. Täytyy miettiä, mitä voi tehdä ja mitä ei. Raha ei meinaa riittää koulukirjoihini. Äiti on aina ottanut kaikki rahani, jotka olen jostain jollain tapaa saanut esim. ”syntymäpäivärahat”. Minulla ei vielä ole tuloja, koska en pääse mihinkään töihin ilman kokemusta. Opiskelen vasta ekaa vuotta. Äitini ei voi käydä töissä vamman takia.¹²⁴

Näiden lainausten samankaltaisuus 1940-luvun lopulla eläneiden köyhien lapsiperheiden kuvauksista omista taloudellisista tilanteistaan on merkittävä. Tämä kuvaa tutkimuksessa jo esille tuotua köyhyyden ylisukupolvisuutta – lapsena tunnettu köyhyys ja epävarmuus vaikeuttavat aikuisiän hyvinvoinnin rakentamista.¹²⁵

---

¹²³ *Lapsen ääni 2021*, s. 10.

¹²⁴ Sama.

¹²⁵ Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012, s. 37-38.

4 KÖYHÄ LAPSIPERHE KAUPUNGISSA

Vanhan Hämeen läänin alueella tutkimusajankohtana kaupunkeja ovat olleet Nokia, Forssa, Hämeenlinna, Lahti, Riihimäki, Tampere Toijala, ja Valkeakoski. Tässä tutkimuksessa läänin kauppalat, Forssa, Nokia, Riihimäki, Toijala sekä Valkeakoski, on allokoitu kaupunkien joukkoon.¹²⁶ Tutkittaessa kaupunkien alueella asuvien lapsiperheiden rakennetta käytettävissä on kaikkiaan 148 anomusta liitteineen, jotka ovat jakautuneet yllä lueteltujen kaupunkien ja kauppaloitten välille epätasaisesti. Kaupunkialuetta tutkittaessa on huomioitava ”kaupungin” alueen laajuus – vaikka kotitalous olisi merkitty asuvaksi esimerkiksi Tampereen kaupunkiin, voi perhe todellisuudessa asua maatalousympäristössä urbaanin kaupunki-ilmapiirin sijasta. Tämä ei tietenkään poista kaupungin läheisyyden tuomaa mahdollista palveluiden runsautta tai esimerkiksi parempia kulkuyhteyksiä.

4.1 Keskimääräisen kaupunkilaisperheen rakenne

Kaupunkilaisten lapsiperheiden välillä on ollut, maaseudun verrokkiansa lailla, merkittäviä eroja; Kaupungissa asuvan lapsiperheen lapsiluvut ovat vaihdelleet kahden ja kahdentoista lapsen välillä, perheen elättäjän ammattinimikkeiden kirjo on ollut huomattavan rikas, ja maaseudun tarkastelusta tutut sairaudet ovat vaivanneet osaa perheistä.¹²⁷

Kaupunkien lapsiperheiden anomuksissa alle kymmenessä prosentissa on erikseen ilmoitettu jonkun perheenjäsenen sairastavan jotain tautia. Näistä ilmoituksista kolmannes on koskenut tuberkuloosia, ja loput tautikuvauksista ovat olleet yleisiä ”isä sairas” tai ”mies sairaaloinen” -kuvauksia. Perheissä, joiden molemmat vanhemmat ovat elossa, äitien sairautta käsitteleviä anomuksia on vain yksi. Sairauksia käsittelevien anomusten pienestä määrästä johtuen tehtyjä havaintoja ei ole järkevää yleistää vaikka suhteellinen osuus onkin kaksi prosenttiyksikkö suurempi kuin maaseudun kunnissa. Yksikään kaupunkien vapaan huollon keskus ei ole erikseen eritellyt luetteloissaan sairauksia – lähes kaikki käsiteltävät sairaudet ovat yksityishenkilöiden anomuskirjeistä, joten tämä vähentää sairastietojen luottamusta entisestään.¹²⁸

¹²⁶ Suomen tilastollinen vuosikirja 1948. Tilastollinen vuosikirja luokittelee kauppalat osaksi maaseutua, kuitenkin kaikkien kauppaloitten asukastiheys on merkittävästi maaseudun muita kuntia tiheämpi. Kaikki tässä tutkimuksessa kaupungeiksi luokiteltujen asuinpaikkojen väestötiheys on yli 100 asukasta neliökilometrillä ja keskiarvollisesti luku on 212,4. Vastaava luku maaseudun kuntien osalta on keskiarvollisesti 20,5. Huomioitavaa on Mäntän siirtyminen kauppalaksi vasta vuoden 1948 lopussa – tässä tutkimuksessa Mänttä on osa maaseudun kuntia.

¹²⁷ Esimerkiksi: Valkeakosken vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä, ei päiväystä, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

¹²⁸ Esimerkiksi: Lahden vapaan huollon keskuksen luettelo löyhistä lapsiperheellisistä, ei päiväystä, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA.

Perheen isän ammatti on ilmoitettu viidenneksessä anomuksista. Jakautuminen eri ammattinimikkeisiin on tasainen; työmiehiä on kolmannes, sekatyömiehiä kymmenys, ja loput ammatteista jakautuvat kaupunkiympäristön työnkuviin. Näitä ovat esimerkiksi kauppias, autonkuljettaja, peltiseppä, puuseppä, räätäli, tehdastyöläinen ja varastomies. Kaikki luetellut työtehtävät eivät tietenkään ole olleet aikanaan kaupunkien yksinoikeus, eikä kategorisointia kaupunkiammatteihin ja maaseudun ammatteihin ole mielekästä tehdä. Yhtä lailla maaseudun kuntaan asuvaksi merkitty henkilö saattoi työskennellä esimerkiksi suutarina tai autonkuljettajana.¹²⁹

Invalideista on ilmoitettu oman yhdistyksensä kautta, eikä pelkästään paikallisten vapaan huollon keskusten toimesta. Esimerkiksi Tampereen invalidit ry. on ilmoittanut suoraan omien jäseniensä avustustarpeesta Helsingissä sijainneeseen Suomen siviili- ja asevelvollisuusinvalidien liitolle, joka on välittänyt ne edelleen Suomen huollolle.¹³⁰

Oheellisenä lähetämme yhdistyksemme jäsenen – – invalidihuoltohakemuksen määrärahan saamista varten invalidijalkineille. Samalla ilmoitamme, että meillä on sittenkin yksi jäsen – – millä on 5 alaikäistä lasta.¹³¹

Ja vastaavasti Nokian invalidit ry:n ilmoitus, joka on osoitettu Suomen siviili- ja asevelvollisuusinvalidien liiton tiedusteluun vastaukseksi:

Vastauksena Liiton lähettämään tiedusteluun ilmoitamme, että yhdistyksestämme on alla luetellut lapsiperheet: – –.¹³²

Invalideja edustaneiden yhdistysten lähettämien anomusten määrä ei ole merkittävä kokonaisuudessaan verrattuna, mutta näiden yhdistysten hyödyntäminen kertoo kaupunkien väkimäärän vaikeasta hallitsemisesta kansanhuollon näkökulmasta; maalaiskunnassa paikallinen vapaan

---

to ry, KA; esimerkiksi: Lahden vapaan huollon keskuksen erillinen esitys sotaleskistä avustuksen saajiksi, 13.2.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA

¹²⁹ Esimerkiksi: Hämeenlinnan vapaan huollon keskuksen luettelo köyhistä lapsiperheellisistä 19.7.1946 Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

¹³⁰ Tampereen invalidit ry:n kirje Suomen siviili- ja asevelvollisuusinvalidien liitolle 19.11.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

¹³¹ Sama.

¹³² Nokian invalidit ry:n kirje Suomen siviili- ja asevelvollisuusinvalidien liitolle 20.11.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA.

huollon keskus ja kunnallisen huoltolautakunnan virkailijat ovat olleet läsnä omassa yhteisössä. Esimerkiksi Hollolan ja Kuhmoisten vapaan huollon keskuksset olivat jakaneet alueensa ”koulupiireihin”, joissa toimi useita vuosia samat henkilöt. Näin avustusten jako oikeille perheille oli mahdollisimman oikeudenmukaista ja huoltotarve osatiin arvostella oikein.¹³³ Pienemmissä kyläyhteisöissä¹³⁴ kansanhuollon edustajien on ollut yksinkertaisempaa olla tietoisia vähävaraisista kuntalaisista verrattuna kymmenien tuhansien¹³⁵ asukkaiden kaupunkeihin:

– – Mitä anojan sairauteen tulee, nii Korpilahden kunnan lääkäri ei ole tietoinen anojan sairaudesta, vaan anoja liikkunut asioillaan jatkuvasti, reippaana ja terveen näköisenä.¹³⁶

– – Tässä meidän lähellä asuu vapaan huollon jäsen emäntä Anna-Liisa Tähtinen joka on aikaisempina vuosina hommannut perheelleni vapaahuollosta – –

¹³⁷

Tämä näkyy myös yksityishenkilöiden kirjeiden määrän korostumisella. Esimerkiksi Hämeen läänin suurimmasta kaupungista Tampereelta ei ole lähetetty tutkimusajakohtajana yhtään vapaan huollon keskuksen luettelointia alueen lapsiperheistä – sen sijaan suurehko anomusmäärä koostuu joko invalidiyhdistyksen lähettämistä listauksista tai yksittäisten kotitalouksien tekemistä anomuksista. Myöskään Riihimäeltä, Nokialta tai Toijalasta ei ole lähetetty vuosien 1946–1948 välillä vapaan huollon keskuksen tekemää luetteloa alueiden köyhistä lapsiperheistä. Kotitalouksien taloudellista tilaa on kuvattu invalidiyhdistysten ja yksittäisissä vapaan huollon keskusten luetteloissa liian vähän erillisten johtopäätösten tekemiseksi.

Naisia on avustuksen merkittynä avustuksen saajaksi lähes 40 %:a. Näistä perheiden äideistä soteleskiä tai leskiä on tasan puolet. Näin ollen kaupunkien avustuksen saajista viidennes on

¹³³ Hollolan vapaan huollon keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA; Kuhmoisten vapaan huollon keskuksen toimintakertomus 1946, Vapaan Huollon Hämeen läänin keskuksen arkisto, Ec:5 Aluekeskusten kertomukset (1946–1946), KA.

¹³⁴ Suomen tilastollinen vuosikirja 1948, s.10, 18. Esimerkiksi Tampereen väkiluku vuoden 1947 lopussa oli 98 855, Lahden 35 865, Hämeenlinnan 12 806 ja Nokian 14 501. Läänin kaupunkien ja kauppaloitten väkiluku oli vuoden 1947 lopussa keskiarvolla 26 285 asukasta kaupunkia tai kauppala kohden.

¹³⁵ Suomen tilastollinen vuosikirja 1948, s.18. Esimerkiksi Korpilahden väkiluku vuoden 1947 lopussa oli 7905, Pohjaslahden 1897, Nastolan 7482 ja Kalvolan 4834. Läänin maaseudun kuntien keskiarvo vuonna 1947 oli keskiarvolla 5526 asukasta kuntaa kohden.

¹³⁶ Korpilahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 5.11.1947 anomukseen nro 336, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA.

¹³⁷ Anomus nro 26 Forssa 23.10.1946 Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H, III 8 Fb:1 Suomen Huolto ry, KA.

ollut äitejä perheistä, joissa molemmat vanhemmat ovat olleet elossa. Yksi kaupunkien anomuksissa korostuva piirre on perheen elättäjän heikko moraali:¹³⁸

– – Mieheni vielä lisäksi on aika heittiö ei paljon välitä meistä jos meitä on ole-massakaan. Pitäisi olla yhtä aikaa antaa lapsille ruokaa ja vaatetta mutta mistä sitä otat kun vaan ei ole.¹³⁹

Yksi syy suureen naisten osuuteen anomusten saajana on vapaan huollon keskusten toiminnan pienimuotoisuus ja yksityishenkilöiden lähettämien kirjeiden korostuminen; kaikista läänin erillisistä kirjeistä naisten lähettämiä on ollut lähes 70 %:a. Näin ollen kaupungeissa, joissa perheiden lähettämien anomuskirjeiden määrä on korostunut suhteessa vapaan huollon keskusten tekemiin luetteloihin köyhistä lapsiperheellisistä, naisia on suurempi määrä anomusten saajina.

Avustuksen saaneita siirtolaisia on kaupungeissa ollut vain neljä perhettä, joista kaksi on asunut Tampereella, yksi Lahdessa ja yksi Valkeakoskella. Näissä siirtolaisperheissä on ollut noin kahdeksan lasta, ja kaikkien toimeentuloksi on erikseen ilmoitettu ”erityisessä puutteessa” tai ”toimeentulo äärimmäisen huonoa”. Kaikki perheet ovat kirjoittaneet erillisen anomuksen:

Pyytäisin kohteliaammin tiedustella seuraavaa asijaa. Olen nimittäin kuullut että siellä Helsingissä Wapaan huollon keskus jakaa joitakin gare paketteja ja niitä on annettu lapsiperheille siksi minäkin uskallan tiedustella sellaista. Olen siirtoväkeä Jääskestä lapsia minulla on 5 elossa 3 on kuollut viime vuoden aikana yksi kuoli kurkunkuristukseen toinen oli mielen vikainen kolmas ei elänyt kun 2 päivää.– —¹⁴⁰

Tätä anomusta vapaan huollon keskus on puoltanut seuraavasti:

– – perheeseen on syntynyt yksi pienokainen lisää ja perheen toimeentulo on äärimmäisen huonoa, sillä perheenäiti on henkisesti varsin heikkotasoinen, joten suuren lapsilauman ja perheen talouden hoitaminen vaati hänenlailtaan todel-

¹³⁸ Esimerkiksi: Lahden vapaan huollon keskuksen erillinen esitys sotaleskistä avustuksen saajiksi, 13.2.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA

¹³⁹ Anomus nro 718 Valkeakoski 5.12.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁴⁰ Sama.

lakin ankaria ponnistuksia. Puollamme mitä lämpimimmin lahjapaketin lähettämistä molemmille perheille.¹⁴¹

Siirtolaisperheen lapsiluku on ollut noin seitsemän lasta, kun kaikkien kaupungin lapsiperheiden lapsiluvun keskiarvo on ollut 6,2 lasta perhettä kohden. Siirtolaistaustaisissa perheissä on ollut noin yksi lapsi enemmän suhteessa muihin kaupunkilaislapsiperheisiin, mutta laskettuun siirtolaisperheen keskiarvoon tulee suhtautua varauksella sen ollessa laskettu vain neljän kotitalouden lapsimäärästä. Yhdenkin yli kymmenlapsisen perheen vaikutus on keskiarvoon merkittävä ja sitä osiltaan vääristävä. Näissä neljässä siirtolaisperheessä lapsia on ollut kahdessa perheessä yhdeksän, yhdessä kuusi ja yhdessä lesken perheessä neljä. Jos lesken perhe jätettäisiin keskiarvossa huomioimatta, koska kyseisessä tilanteessa avustuksen saamiseen on vaikuttanut leskeys suhteessa lapsimäärään enemmän, nousisi siirtolaisperheen lapsiluvun keskiarvo jo kahdeksaan.¹⁴² Köyhien lapsiperheiden lasten ikien keskiarvo on ollut 8,8 vuotta.

Siirtolaisten varsinainen huolto jäi sodan jälkeen väliaikaisille erityisviranomaisille, jotka tekivät työtä yhteistoiminnassa vapaan huollon eri järjestöjen kanssa. Siirtoväen huoltoa ei sisällytetty kuntien sosiaalihuollon tehtäväksi, vaan toimintaan osallistuivat kuntien ja kaupunkien vapaan huollon keskuskeskukset yhteistoiminnassa väliaikaisten viranomaisten kanssa. Tähän tehtävään kuuluivat siirtoväen majoitus, sijoittaminen, muonitus, sairaanhoito ja avustusten jakaminen. Kuntien sosiaalihuollon tehtäväksi jäi ”omien” kuntalaistensa huollon järjestäminen.¹⁴³

4.2 Tapaus Tampere

Vuoden 1947 lopussa Tampereella asui 98 855 asukasta ja kaupungin väentiheys oli 812,4 asukasta neliökilometrillä. Näiden lukujen perusteella Tampere jakoi asukasmäärällään Suomen kaupunkien toisen sijan Turun kanssa tuhannen asukkaan erotuksella. Tässä tapaustutkimuksessa käsiteltävä aineisto koostuu Tampereelta lähetetyistä 35 erillisestä hyväksytystä

¹⁴¹ Valkeakosken vapaan huollon keskuksen puoltokirje 30.4.1947 anomukseen nro 718, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁴² Lahden vapaan huollon keskuksen luettelo löyhistä lapsiperheellisistä, ei päiväystä, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O, III 8 Fb:4 Suomen Huolto ry, KA; Anomus nro 678 Tampere 4.3.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA; Anomus nro 674 Tampere 4.3.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA; Anomus nro 718 Valkeakoski 30.4.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) U - Ö, III 8 Fb:7 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁴³ Urponen 1994, s.206.

anomuskirjeestä. Aineistossa ei ole käytettävissä vapaan huollon keskuksen tekemiä luetteloita alueensa köyhistä lapsiperheistä.¹⁴⁴

Tampereella asuneeseen köyhään lapsiperheeseen on tutkimusajankohtana kuulunut molempien vanhempien lisäksi 5,6 lasta. Luku on kaikkien kaupunkien lasten lukumäärän keskiarvon alapuolella noin 0,5 lasta perhettä kohden. Sen sijaan tamperelaisen köyhän lapsiperheen lasten iän keskiarvo on ollut 7,7 vuotta – vuoden alhaisempi kuin kaupungeissa keskimäärin. Tämän yhtenä selityksenä voidaan pitää Tampereen korkeaa teollistuneisuutta. Suurimmat perhekoot ovat koostuneet yhdeksästä lapsesta, tällaisia perheitä on ollut kolme, ja pienimmissä perheissä on ollut vain kahdesta kolmeen lasta. Kaksi- ja kolmelapsisia perheitä on kumpaakin ollut yksi, molemmat ovat olleet yksin jääneitä leskirouvia:

Olisikohan minulla mahdollisuutta saada Ameriikasta tullutta Care pakettia. Olen leski, mieheni kuoli kaksi vuotta sitten keuhkotuberkuloosiin. Itse sain hänestä tartin, joten olen nykyään ilmarintahoidossa. Minulla on kaksi pientä lasta joista toinen on 5 v. ja toinen 6 v. vanha. Minulla ei ole muuta tuloa kuin mitä kunnasta ja vapaastahuollosta saan.¹⁴⁵

Sanoma lehdessä olleen ilmoituksenne perusteella pyytäisin tulla huomioduksi Care pakettia jaettaessa sillä minulla ei ole ketään tuttua Ameriikassa ja siksi toiseksi olen sotaleski en kyllä mikään suuriperheinen. Lapsia minulla on kolme, siinä kyllä on mielestäni kylliksi yksin niitä viedä eteenpäin ja lisäksi kun ei heillä ole edes kummia niin kuin melkein kaikilla sota orvoilla on mutta minun lapseni ovat jääneet niistä osattomaksi – Olen käynyt Punaisessa ristissä monta kertaa mutta ei sieltä näytä tulevan mitään apua tässä asiassa. Pyydän siis tulla huomioitavaksi tässä Pakettien jaossa.¹⁴⁶

Vapaan huollon keskuksen virkailijan puolto on ollut molempiin anomuksiin lyhyesti ”Puolletaan”. Yllättävää on, että jälkimmäisen anomuksen kohdalla ei ole vaadittu mitään jatkoselvitystä esimerkiksi lasten iästä, vaikka niitä ei ole anomuksessa mainittu.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Suomen tilastollinen vuosikirja 1948, s.10, 18. Esimerkiksi Lahden väkiluku vuoden 1947 lopussa oli 35 865, Hämeenlinnan 12 806 ja Nokian 14 501. Läänin kaupunkien ja kauppaloitten väkiluku oli vuoden 1947 lopussa keskiarvon mukaisesti 26 285 asukasta kaupunkia tai kauppala kohden.

¹⁴⁵ Anomus nro 658 Tampere 9.12.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁴⁶ Anomus nro 664 Tampere 24.10.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁴⁷ Sama.

Tampereen ammattinimikkeet koostuvat yksittäistä merkinnöistä anomuskirjeissä. Mikäli kirjeessä tai kirjeen liitteissä ei ole suoraan kerrottu perheen elättäjän ammattia tai sitä ei ole pysytty johdonmukaisesti päättelemään tekstistä, ammattia ei ole arvattu. Kiertokauppiaan anomuksessa kerrotaan työn luonteesta ja perheen taloudellisesta tilasta seuraavaa:

Ruokakuntaani kuuluu 11 henkeä, jossa 9 on lapsia. Itse olen ammatiltani kulukauppias, maaseutua kiertävä, raskaan työn omaava henkilö, äiti kotona perheen keskuudessa ollessa työ riittää. – – Itse ansaitseen kuussa noin 6-7 tuhatta omalla työlläni, keskimäärin eikä meillä ole eläimiä eikä maata asuessamme täällä Tampereella. – – Vuokra on tavattoman korkea. – – Itse olen lähellä 50 v. – – jos se ei ylivoimainen ole, niin pyytäisin toimittamaan minunkin perheelleni vaikka pienenkin Ameriikkalaisen jotain arvokasta suuhun pantavaa tai päälle puettavaa käsittävä paketti.¹⁴⁸

Anomus on puollettu vapaan huollon keskuksen toimesta niin ikään lyhyesti ”Puollamme” -merkinnällä.¹⁴⁹

Tampereelle myönnettyistä 35 avustuksesta lähes 75 %:a on lähetetty perheiden äideille, mikä on johdonmukainen prosenttiosuus kaikkien kaupunkien keskiarvoon verrattuna naisten anomista ja naisille myönnettyistä avustuksista. Huomioitavaa on, että Tampereen anomuksissa esiintyy poikkeuksellisen paljon kirjeitä, joissa lähettäjäksi on merkitty molemmat perheen vanhemmat – avustuksen saajaksi on kuitenkin Suomen huollon asiakirjoissa merkitty nimenomaan perheen äiti.¹⁵⁰

Radiossa 18/11 -46 esittäessä ”Kodin kirjelaatikkoa” kävi esityksestä selville että myöskin suuriperheisillä olisi mahdollisuus saada lahjapaketti Amerikasta – – koska allekirjoittaneella perheellä on 5 alaikäistä lasta ja 6:des on tulossa joululahjaksi niin ajattelimme kohteliaimmin anoa että perheellemme otettaisiin huomioon jakoa suoriuttaessa.¹⁵¹

¹⁴⁸ Anomus nro 678 Tampere 4.3.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁴⁹ Sama.

¹⁵⁰ Anomus nro 686 Tampere 18.11.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T, III 8 Fb:6 Suomen Huolto ry, KA.

¹⁵¹ Sama.

Vaikka yllä olevassa lainauksessa kirjoittaja puhuu johdonmukaisesti monikossa viitaten molempien vanhempien osallistumisesta anomuksen tekemiseen, on kyseinen avustus myönnetty perheen äidille. Syy molempien perheen vanhempien merkitsemiseen johtunee siitä, ettei Suomen Huollon toimintatapamallia ollut käsketty yhteiseksi avustuksen myöntämisperusteita lukuun ottamatta. Näin ollen yksittäisen virkamiehen kädenjälki saattoi näkyä merkittävästikin asiakirjojen hallinnassa ja tavassa, jolla asiakirjat laadittiin.

Tämä kahdenvälinen kanssakäyminen vapaan huollon keskuksen virkailijan ja avustusta hakenneen perheen äidin tai isän välillä on rakentanut yksilön arkikokemusta hyvinvointivaltios-¹⁵² ta. Eletyn hyvinvointivaltion käsitteessä modernin ajattelun mukaisesti sosiaalitoimiston, eli tässä tutkimuksessa vapaan huollon keskuksen, työntekijät ovat yhteiskunnan edustajina kohdelleet kuntalaisia tai kaupunkilaisia valtiovallan virallisina edustajina ja olleet avain asemassa rakentaessaan kokemusta tulevasta hyvinvointivaltiosta. Nämä yksittäiset kokemukset ovat muodostaneet kollektiivisen kokonaisuuden, kokemuksellisen sukupolven, joka on sotien jälkeen toiminut kansallisena muistina edesauttaen modernin hyvinvointivaltion syntymistä.¹⁵³

4.3 Tapaus Lahti

Lahden kaupungin köyhiä lapsiperheellisiä ei tutkita Tampereen tavalla pelkästään perheiden kirjeiden kautta. Lahden vapaan huollon keskus on tehnyt luettelon alueensa köyhistä lapsiperheistä, mikä muodostaa suoritetun vertailun pohjan. Luettelossa on listattu 34 perhettä, joista annettuja tietoja ovat: perheen lasten lukumäärä, mahdollinen leskeys tai soteleskeys, siirtolaistausta ja erillinen kirjallinen kuvaus erityisen köyhien perheiden kohdalla. Sen sijaan ammatteja tai perheen sairauksia ei ole erikseen listattu. Näiden lisäksi tapaustutkimuksen aineistoon kuuluvat kolme perhettä Lahden invalidien yhdistyksen listauksesta ja kolme yksityiskirjettä.¹⁵⁴

¹⁵² Katso lisää: Nevala, Tero: *Lapsiperheiden vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijöiden asennoitumisesta*, Lapin yliopisto 2017. Nevala esittää neljä diskurssia omasta tutkimuksestaan: Luottamus, palveluiden sopivuus, palveluiden vastaanotto ja perheiden yksilöllisyyden huomioiminen – näistä tunnistettava diskurssi on viimeinen. Pääosa kirjeistä korostaa kunkin perheen yksilöllisyyttä vedotessaan vapaan huollon virkailijoihin.

¹⁵³ Harjula Minna: ”Eletty sosiaalityö kahden sukupolven murroskokemuksena 1940–2000”, teoksessa *Sosiaalityön käänneet*, Jyväskylä 2020, s.47-48.

¹⁵⁴ Lahden vapaan huollon keskuksen luettelo löyhistä lapsiperheellisistä, ei päiväystä, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O; Lahden invalidien yhdistys ry:n kirje Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien liiton huolto-osastolle 8.12.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O; Anomus nro 405 Lahti 30.10.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O; Lahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 19.4.1947 anomukseen nro 405, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O; Anomus nro 422 Lahti 1.3.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O; Lahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 10.2.1947 anomuksiin nro 405 ja nro 386, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O.

Lahden köyhien lapsiperheiden keskiarvollinen lapsiluku on ollut 7,22 lasta perhettä kohti. Tämä luku on läänin kaupunkien keskiarvoa yhden lapsen verran suurempi. Lapsien ikien keskiarvosta ei ole saatavissa Lahden kaupungin alueelta tarkkoja tietoja, koska pääosa käytettävästä aineistosta on vapaan huollon keskuksen luettelosta, johon kaikkien perheiden lasten iäksi on merkitty ainoastaan yhdestä 20:een ikävuotta.¹⁵⁵

Vapaan huollon keskus on jaotellut luettelonsa eri osiin koskemaan monilapsisia perheitä, siirtolaisperheitä ja erityisessä puutteessa eläviä perheitä. Viimeisimpiin vapaan huollon keskus on eritellyt invalidit- ja leskiperheet. Monilapsisia perheiden osalta Lahteen on myönnetty avustuksia vain perheille, joiden lapsiluku on kahdeksan tai sitä suurempi. On mahdollista että syy tähän liittyy vapaan huollon keskuksen tyyliin luokitella perheet erillisiin osiin luetteloa – näihin perheisiin kuuluneet kotitaloudet eivät ole välttämättä eläneet köyhyydessä, vaan ne ovat yksinkertaisesti olleet vain otsikon mukaisesti monilapsisia. Muissa tässä tutkimuksessa käsitellyissä vapaan huollon keskusten luetteloinneissa ei ole ollut epäselvää ovatko kaikki luetteloidut perheet olleet köyhiä vai eivät. Näin ollen Lahden luettelon tapauksessa, kyseiseltä sivulta Suomen huolto on myöntänyt avustuksen ainoastaan suurimmille lapsiperheille.¹⁵⁶

Siirtolaisperheitä käsittelevä sivulle on erikseen kirjattu kaikkien perheiden olevan erikoisessa puutteessa eläviä. Kuitenkin Suomen Huolto jatkaa samaa linjaansa; ainoastaan perheet, joiden lapsiluku on ollut kahdeksan tai suurempi on saanut avustuksen. Sotaleskiä ja invalideja koskevat avustukset on luettelon mukaan lähetetty vain perheille, joissa on ollut lapsia viidestä kymmeneen. Suurimman poikkeuksen muodostavat kolme leskiperhettä, joille on myönnetty avustus, vaikka lesken elätettävän on ollut neljä lasta. Tähän voi olla syynä sotaleskille myönnettävät erilliset etuudet, joiden ulkopuolelle lesket ovat jääneet.¹⁵⁷

Lahtelaisista lapsiperheistä puolet on kuvailtu vapaan huollon keskuksen luettelossa ”erityisessä puutteessa” eläviksi. Näihin perheisiin kuuluvat kaikki siirtolaisperheet sekä sotaleskien perheet. Sen sijaan lapsiluvulla ei ole ollut merkitystä puutteen korostamisessa – lapsiperheet kymmenellä ja viidellä lapsella ovat saaneet saman merkinnän ”erityisen puutteen” alaisena elämisestä. Erityistapauksena ovat sotaleskien perheet neljällä lapsellaan.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Lahden vapaan huollon keskuksen luettelo löyhistä lapsiperheellisistä, ei päiväystä, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O.

¹⁵⁶ Sama.

¹⁵⁷ Sama.

¹⁵⁸ Sama.

- – Minä olen sotalleski on kuusi lasta, 5 alaikäistä, viisivuotta nuorin itse sairastan sydänvikaa veren vähyyttä. En voi mennä töihin se olisi meille kovin tarpeen
- – Lapsillani on sotakummit, täältä Lahdesta en saa kunnaltakaan pakettia.¹⁵⁹

Vaikeaselkoisen anomuksen seurauksena Suomen huolto on pyytänyt Lahden vapaan huollon keskukselta selvitystä kyseisen lesken tilanteesta. Tähän selvityspyyntöön vapaan huollon keskus on vastannut seuraavasti:

- – Lahden kunta huolehtii perheestä, leski ei saa valtiolta eläkettä, koska mies on kuollut rintamalla sprii myrkytykseen. Lapsilla on kyllä sotakummit. Nuorin lasta on aikaisemmin ollut Ruotsissa ja sieltä perhe saa joskus pakettia. Lesken huonon terveyden takia lasten vaatteet ym. kaikki muukin jää hoitamatta, joten perhe on aina puutteessa vaikka saavat avustusta monelta taholta. Vaateavustusta ovat saaneet Vapaasta huollosta jo vuodesta 1942 alkaen.¹⁶⁰

Tämän leskirouvan perhe tuskin saisi avustusta alhaisemmalla lapsimäärällä heidän ollessa näin laajan tukiverkon varassa jo valmiiksi. Etenkin sotakummien lähettämät satunnaiset paketit asettavat kyseisen perheen etuasemaan suhteessa moneen muuhun leskiperheeseen, joilla sotakummeja ei ole ollut.

---

¹⁵⁹ Anomus nro 405 Lahti 30.10.1946, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O

¹⁶⁰ Lahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 19.4.1947 anomukseen nro 405, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen perusteella maaseudun ja kaupunkien lapsiperheiden väliset erot ovat olleet pieniä. Keskimäärin molemmissa lapsiperheissä on ollut kuusi lasta, ja perheen molemmat vanhemmat ovat olleet elossa. Noin joka toisessa perheessä vähintään yhdellä perheenjäsenellä on ollut jokin aikakaudelle tyypillinen sairaus, näistä yleisimpänä keuhkotauti eli tuberkuloosi, joka on esiintynyt lähes 40 %:ssa ilmoitettuja sairauksia. Sairauksien esiintyvyys maalaiskuntien ja kaupunkien välillä ei ole poikennut merkittävästi toisistaan, joskin lähdeaineisto ei ole täysin tarkka tämän kartoittamiseksi, koska Suomen Huolto ei ollut erikseen käkenyt vapaan huollon keskusten ilmoittaa esimerkiksi sairauksia. Sama epätarkkuus vapaan huollon tekeissä luetteloissa estää mielekkään vertailun tekemisen myös työpaikkojen ja eri ammattinimikkeiden välillä. Merkille pantavaa kuitenkin on maalaiskunnissa kirjattu suuri työmiesten määrä verrattuna maaseudulle tyypillisimmäksi ajateltujen ammattien, kuten esimerkiksi maanviljelijöiden tai pientilallisten lukumäärään. Tätä selittää se, että CARE-paketit sisälsivät pääasiallisesti elintarvikkeita, ja perheet maanviljelyn ulkopuolella eivät olleet omavaraisia, vaan he todennäköisimmin elivät niukkojen korttiannosten varassa. Tämän seurauksena avustusten painopiste on ollut työläisperheiden piirissä.

Suurimpana poikkeuksena avustusten myöntämisessä Suomen Huolto on tehnyt niiden perheiden kohdalla, joissa toinen tai molemmat vanhemmista eivät ole kyenneet elättämään perhettään. Pienimmät hyväksytyt lapsimäärät ovat olleet yksittäisten soteleskien kaksilapsiset perheet, joihin on yleensä liittynyt lesken sairastelu vaikeuttaen yhä edelleen lasten elättämistä muutenkin vaikeassa tilanteessa. Viidenneksessä kaikista anomuksista Suomen Huolto on poikennut hyväksytyn anomukset perusteeksi asetetusta lapsimäärästä – lähes kaikkien poikkeusten kohdalla Suomen Huolto on ollut yhteydessä vapaan huollon keskuksiin perheen todellisen puutteen selvittämiseksi, mikäli lähetetty kirje tai vapaan huollon luettelo on ollut epätäydellinen.

Sukupuolten välinen eriarvoisuus näkyy ajalle tyypillisenä: mies on nähty perheen elättäjänä ja naisen tehtävä on ollut kodin piirissä perheen kanssa. Tämä näkyy maaseudulla siinä, että anomuksissa, joissa molemmat perheen vanhemmat ovat olleet elossa, äiti on merkitty avustuksen saajaksi vain reilussa kymmenessä prosentissa. Perheen äiti on kirjattu avustuksen saajaksi tilanteissa, joissa isä on luopunut elatusvelvollisuudestaan esimerkiksi väkivaltaisuuden, uskottomuuden tai alkoholismin takia. Kaupungeissa anojan sukupuoli kääntyy päin vas-

taiseksi siitä syystä, että kaupungeissa yksityiskirjeet muodostava merkittävän osan lähetetyistä anomuksista.

Näitä erilliskirjeitä on kaupunkien anomuksista kolmannes verrattuna maaseudun alle kymmeneen prosenttiin. Yksityiskirjeet maaseudulla ovat jakautuneet sukupuolten välillä tasan, mutta kaupungeissa lähetetyistä yksityiskirjeistä 70 % on ollut naisten lähettämiä. Ero selittyy aikakauden naisten ja miesten erilaisilla rooleilla – naisten on ollut yhteiskunnallisesti helpompi pyytää ja anoa avustuksia, onhan erilainen avustustyön tekeminen kuulunut kiinteänä osana naissukupuolen tehtäviin jo 1800-luvulta alkaen. Sen sijaan ajan mieskuva ei ole tehnyt ulkopuolisen avun pyytämisestä miehille helppoa, olivathan he tällaisessa tilanteessa epäonnistuneet ainoassa tehtävässään perheensä elättäjinä. Tutkimuksen perusteella vapaan huollon tekemissä listauksissa tätä ongelmaa ei samalla tavalla ollut, koska luettelo tehtiin paikkakunnan tai kaupungin viranomaisen toimenpitein ilman erillistä avun anomista.

Ero kaupunkien ja maaseudun välisessä yksityiskirjeiden määrässä selittyy kaupunkien suuremmalla väestötiheydellä. Vaikka läänin yli puolesta miljoonasta asukkaasta enemmistö asui maaseudulla, ei maaseutu voinut kilpailla kaupunkien väestötiheyden kanssa. Tämän seurauksena kaupunkien vapaan huollon keskusten alueella asui keskiarvollisesti merkittävästi maalaiskuntia suurempi asukasmäärä, josta vapaan huollon keskusten tuli pitää huolta. Kuten tutkimuksessa on esitetty, maaseudulla vapaan huollon keskuksen verkosto ja muut sosiaaliturvaan liittyneet järjestöt, kuten esimerkiksi seurakunnat, toimivat kaupungeja tehokkaammin. Yksittäinen kunnanlääkäri saattoi hoitaa kaikkia kuntansa sairaita, mikä mahdollisti tehokkaan tiedon siirron ja tietojen varmentamisen vapaan huollon keskuksen kanssa. Tätä mahdollisuutta ei ollut suurimmissa kaupungeissa 1940-luvun lopun tietojärjestelmillä. Tämän takia kaupunkilaiset näkivät parhaan tavan tulla huomioituksi omilla yksityiskirjeillään eikä odottaa vapaan huollon keskuksen huomaavan heidän ahdinkoaan tuhansien muiden perheiden joukosta. Huomioitavaa on myös muiden järjestöjen organisoituminen nimenomaan kaupungeissa. Etenkin eri invalidijärjestöt pyrkivät pitämään huolta omista jäsenistään ja lähettivät jäseniensä tietoja Suomen Huollolle. Syy tähän järjestötoiminnan korostumiseen nimenomaan kaupungeissa lienee ollut maaseutua suuremmat jäsenmäärät ja parempi infrastruktuuri toiminnan tukemiseksi.

Suomalaisten köyhien lapsiperheiden arjessa on näkynyt vuodesta 1939 vuoteen 1945 lähes katkeamattomana kestänyt sotatila. Alkoholismista ja perheväkivallasta on kerrottu yksityiskirjeissä. Tämän taustalla ovat osiltaan olleet rintamamiesten henkiset sairaudet. Etenkin pu-

huttaessa perheen miesten sairauksista viitataan pääasiallisesti sodasta aiheutuneisiin eritasoi-
siin invaliditeetteihin. Vastaavalla tavalla sotaleskien määrä etenkin kaupungeista tulleiden
anomusten joukossa on ollut huomattava. Invalidien ja sotaleskien lisäksi sodan perintö näkyy
siirtolaisten lukumäärässä anojien joukossa. Vanhan Hämeen läänin alueella eläneistä siirto-
laisista lähes jokainen perhe on saanut avustusta. Tämä on ymmärrettävää otettaessa huomi-
oon tutkimuksessa esitetyt esimerkit, joissa siirtolaisten lähes koko omaisuus on jouduttu jät-
tämään uuden valtiorajan taakse, ja perheet ovat päätyneet aloittamaan elämänsä lähes tyhjin
käsin.

Sotatilán aiheuttama valtakunnallinen köyhyys ja kurjuus loivat perustan myöhemmin 1950-
luvun jälkeen tapahtuneelle sosiaalipolitiikan läpimurrolle. Suomen Huolto toimi omalta osal-
taan tien raivaajana sosiaalipolitiikan näyttämöllä iskostaessaan uutta ajatusmaailmaan avun
antamisen pyyteettömyydestä – olihan aikaisemmassa köyhäinhoidossa painotettu nimen-
omaan takaisinmaksuperiaatetta, jonka mukaan yksilön tai perheen olojen parannuttua tuli tä-
män ”maksaa” saatu apu takaisin esimerkiksi työllä. Tässä tutkimuksessa osoitettujen havain-
tojen perusteella vapaaehtoinen huoltotyö osallistui jälleenrakennukseen ja kansanhuoltoon
merkittävällä tavalla ja loi perustaa omalta osaltaan suomalaiselle hyvinvointivaltiokehityksel-
le.

Tulevalle tutkimukselle on tarve Suomen Huollon virkailijoiden kokeman sosiaalityön kartoit-
taminen. Tämän lisäksi tutkimusta tarvitaan vapaaehtoisen huoltotyön organisaation kartoit-
tamiseksi aina itsenäisyyden alkuvuosista Suomen Huollon poistamiseen yhdistysrekisteristä
vuonna 1953. Nyt tehdyn tutkimuksen havaintojen pohjalta suomalaisen hyvinvointivaltion
kehittymistä ja vapaaehtoisen huoltotyön rinnakkaista suhdetta tulee tutkia osana tätä laajem-
paa organisaatiollista tutkimustyötä. Tulevassa tutkimuksessa äsken kuvattu hyvinvointivalti-
on ja vapaaehtoisen huoltotoiminnan suhdetta tulee vertailla muiden Pohjoismaiden ja eu-
rooppalaisten valtioiden hyvinvointiyhteiskuntien kehittymiseen ja selvittää onko tämä rin-
nakkaisuus universaali ilmiö vai ominaista esimerkiksi vain Pohjoismaille. Toinen tutkimusta
kaipaava teema on tämän tutkimuksen ulkopuolelle jätetty virallisen lakiin perustuneen köy-
hänavun ja vapaaehtoisen huoltotoiminnan vertailu. Näiden rinnalla tutkittavaksi jää vapaa-
ehtoisen huoltotyön lukemattomien virkailijoiden, virkamiesten ja muiden vapaaehtoisten ko-
keman sosiaalityön kartoitus. Tämä tutkimus päätetään Hollolan vapaan huollon keskuksen
vuoden 1946 toimintakertomuksen loppusanoihin, jotka toimikoot tulevien tutkijoiden innos-
tajina:

Elämme edelleen historiallista aikaa. Kuudes työvuosi V.H. kentällä on loppunut. Siihen aikaan on sopinut paljon huolta, paljon työtä, mutta myös toiveita. Olemme kaikki jälleenrakentajia. Työmme huoltokentälle ei suinkaan ole vähäarvoista. Paljon uhrautuvaa rakentavaa työtä ovat monet kädet vuoden kuluessa tehneet. Ja vaikka pienenkin palveluksen teet, hyvän sanan sanot rakkaudella niiden hyväksi, jotka puutteessa ovat ja raskaan kuorman elämässään kantavat, on siitä koituva suuri siunaus itsellesi ja kauttasi koko isäimme maalle. Olkoon jokainen kättesi työ siunausta tuottava.

LÄHTEET

A. ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto, Hämeenlinna (KA)

Vapaan Huollon Hämeen lääninkeskuksen arkisto

Aluekeskusten kertomukset (1946–1946)

Aluekeskusten ohjesäännöt (1940–1952)

Kansallisarkisto, Jyväskylä (KA)

Suomen Huolto ry.

Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) A - H

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) L - O

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) I - Kau

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) P - R

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1948) S - T

Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1949) U - Ö

Kirjeistö (1948–1949)

Kirjeistö (1946–1951)

Luettelot pakettien anojista (1948–1948)

Kortisto pakettien anojista (1946–1949)

Suomen Huolto ry:n tiedotusosaston arkisto

Care-paketteja koskeva aineisto (1946–1949)

Kansallisarkisto, Oulu (KA)

Ulkoasiainministeriö, Washingtonin lähetystö

Suomen Huolto (1941–1948)

B. PAINETUT LÄHTEET

Painetut lähteet

Aluekeskusten ohjesäännöt, sarjassa Vapaan Huollon Julkaisuja n:o 21, Kauppakirjapaino Oy, Helsinki 1949.

Keskitetty vapaa huoltotyö 1939–1949, sarjassa Vapaan Huollon Julkaisuja n:o 30, Kauppakirjapaino Oy, Helsinki 1949.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1948, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1949.

Sanomalehdet

Sanomalehti Karjala, digitaaliset aineistot,
<https://www.karjala-lehti.fi/index.php?p=35>
 Karjala -sanomalehti 1946–1948.

Kirjallisuusluettelo

Harjula, Minna: ”Eletty sosiaalityö kahden sukupolven murroskokemuksena 1940–2000”, teoksessa: *Sosiaalityön käänneet*, toimittaneet Johanna Moilanen, Johanna Annola & Mirja Satka, Jyväskylän yliopisto 2020. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/67826> (viitattu 3.10.2021).

Hämäläinen Juha & Timo Toikko: ”Historiatietoisuus sosiaalityön itseymmärryksen rakentajana”, teoksessa *Sosiaalityön käänneet*, toimittaneet Johanna Moilanen, Johanna Annola & Mirja Satka, Jyväskylän yliopisto 2020. [URN:ISBN:978-951-39-8041-2](https://nbn-resolving.org/urn:isbn:978-951-39-8041-2) (viitattu 4.10.2021).

Kansalta kansan hyväksi - Av folket för folket, Suomen Huolto, Helsinki 1952.

Karjalainen, Pertti: *Suomen elintarvikehuolto kansanhuollon osana vuosina 1939–1949*, pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1989.

Köyhyys, syitä ja seurauksia, toimittaneet Jiri Sironen & Ulla Saastamoinen, Fram Oy, Helsinki 2014. <http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2014/11/K%C3%B6yhyys-syit%C3%A4-ja-seurauksia-verkkoversio.pdf> (Viitattu 12.9.2021).

Lemettyinen, Lea: ”Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin” teoksessa *Nuoruus toisin sanoen, Nuorten elinolot -vuosikirja 2014*, Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy, Tampere 2014.

Matilainen, Hannu: *Kansahuollon kehitys ja elintarvikehuolto Kuopion läänissä vuosina 1939–1949*, pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1988.

Mikkonen, Elli: *Köyhyyttä kokeneiden osallisuuskokemuksia kansalaistoiminnasta*, opinnäyte-työ, Laurea-ammattikorkeakoulu 2020.

Mäkiranta, Juha: *Elintarvikehuolto Hämeen läänin kansanhuoltopiirissä 1939–1949*, pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1977.

Nevala, Tero: *Lapsiperheiden vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijöiden asennoitumisesta*, pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto 2017.

Paananen Reija, Ristikari Tiina, Merikukka Marko, Rämö Antti & Gissler Mika: *Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa*, Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki 2012. [URN:ISBN:978-952-245-696-0](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:fi-fe20051410) (Viitattu 29.10.2021).

Rahko, Tuomo: *Kansanhuollon kehitys ja toiminta Lapin läänissä vuoteen 1941*, pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1971.

Rapo, Mikko: *Heinäpelloilta leipäjonoon. Suomalaisen köyhyyden kokemuksen muutos 1900-luvun aikana*, pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2016.

Rasila, Viljo & Peltonen, Matti: *Suomen maatalouden historia. osa 2, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Riihinen, Olavi: ”Waris, Heikki”, teoksessa *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997. [URN:NBN:fi-fe20051410](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:fi-fe20051410) (viitattu 19.9.2021).

Salovaara, Karli: *Säännöstellen selvittiin - Kansanhuoltoa 1939–1949*, Kauppiain kustus, Helsinki 1977.

Satka, Mirja: ”Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi”, julkaisussa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisen sosiaalisen turvan historia*, Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994. [URN:ISBN:978-951-39-6973-8](#) (Viitattu 19.9.2021).

Urponen, Kyösti: ”Sodan raskas hinta”, julkaisussa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisen sosiaalisen turvan historia*, Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994. [URN:ISBN:978-951-39-6973-8](#) (Viitattu 19.9.2021).

Utrio, Meri & Utrio, Untamo: *Pois pula, pois puute. Kun kansa selviytyi*, Tammi, Helsinki 1994.

Vainio, Antti: *Kansanhuoltoministeriön tiedotustoiminta vuosina 1939–1949*, pro gradu - tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1987.

C. INTERNETLÄHTEET

Lapsen ääni 2021: Perheen taloudellisen tilanteen vaikutukset lasten arkeen, hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteisiin, Pelastakaa lapset ry, 2021, <https://www.pelastakaalapset.fi/uutiset>.

Suomen Huolto, <http://wiki.narc.fi/portti>.

LIITELUETTELO

LIITE 1. Siirtoväen jakautuminen, väestötiheys ja vanhan Hämeen läänin kuntien ja kaupunkien väestötiedot.

15. Luovutetulta ja vuokratulta alueelta muuttanut siirtoväki sijoitusläänin mukaan vuosien 1940—1947 lopussa. — Den från det avträdde och utarrenderade området förflyttade befolkningen, efter uppehållsort, länsvis vid utgången av åren 1940—1947. — Population transférée du territoire cédé et du territoire loué, selon le lieu de séjour, par département à la fin des années 1940—1947.

Lääni Départements	Kalkklaan — Summa — Total							Huollossa olevia — Personer, som åtnjuter vård Personnes assistées							Län Départements
	1940	1942	1943	1944 ¹⁾	1945	1946	1947	1940	1942	1943	1944 ²⁾	1945	1946	1947	
Uudenmaan	53 546	26 680	22 900	40 307	69 587	76 432	64 246	22 657	2 480	1 138	1 756	2 420	1 583	1 018	Nylands
Turun-Porin	67 141	18 558	13 369	68 427	74 051	76 636	70 637	28 129	1 410	675	7 639	5 929	4 037	1 908	Åbo-Björnsborgs
Hämeen	68 868	25 094	18 735	57 903	70 913	74 637	78 886	29 191	3 158	1 602	7 309	5 593	3 870	2 480	Tavastehus
Kymen ³⁾	27 420	19 253	10 855	21 393	30 922	33 425	37 084	6 216	1 113	405	1 426	1 912	1 503	1 064	Kymmene ⁴⁾
Mikkelin	25 981	11 152	9 330	32 576	30 042	29 375	26 168	10 574	1 827	1 020	3 828	2 938	1 980	1 153	S:t Michels
Kuopion	47 108	17 788	13 288	37 279	49 898	51 629	51 451	19 075	1 407	837	4 523	5 810	3 181	1 734	Kuopio
Vaasan	61 079	16 382	12 757	116 996	73 943	57 515	43 971	29 973	2 155	1 054	32 651	13 075	5 062	2 564	Vasa
Oulun	22 430	6 433	3 173	33 862	17 140	15 722	15 373	12 990	720	731	16 766	4 719	1 912	1 161	Uleåborgs
Lapin	—	8 659	8 000	1 660	4 839	8 388	7 420	—	724	732	186	1 083	1 009	857	Lapplands
Koko maa	373 573	149 999	112 407	410 403	421 335	423 759	395 236	158 805	14 994	8 194	76 084	43 479	24 137	13 939	Hela riket — Total

¹⁾ Perustamisvuosi tarkoittaa joskus sitä vuotta, jona kaupunginoikeudet on annettu. — ²⁾ Kaupunginoikeudet vahvistettiin vasta v. 1839. — ³⁾ Ruotsiin tilapäisesti siirretty väestö ei sisälly lukuihin. — ⁴⁾ Ennen vuotta 1945 Vilpurin lääni.

¹⁾ Grundläggningåret avser ibland det år, då stadsprivilegier erhöles. — ²⁾ Stadsprivilegierna stadfästes först år 1839. — ³⁾ Den till Sverige tillfälligt förflyttade befolkningen ingår icke i siffrorna. — ⁴⁾ Före år 1945 Viborgs län.

Kuva 1. Siirtoväen jakautuminen lääneittäin. (Tilastollinen vuosikirja 1948, s. 11.)

16. Väenttiheys lääneittäin vuosina 1850—1948.¹⁾ — Folktätheten länsvis åren 1850—1948.¹⁾
Densité de la population par département de 1850 à 1948.¹⁾

Lääni Départements	Asukkaita maa-km ² :llä — Invånare per km ² land — Habitants par km ² de terre															Län Départements
	1850	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1939	1940	1943	1945	1946	1947	1948	
Uudenmaan	14.5	15.1	18.2	21.5	26.8	33.4	38.9	44.7	51.8	52.4	53.3	55.9	58.0	58.2	59.0	Nylands
Turun-Porin	11.7	12.7	14.9	17.1	19.3	21.5	22.8	24.0	24.3	24.4	24.6	26.4	26.8	27.6	28.0	Åbo-Björnsborgs
Ahvenanmaa	—	—	—	—	—	—	18.9	19.2	19.2	18.7	19.0	14.8	15.0	15.4	15.3	Åland
Hämeen	9.8	10.4	12.3	14.4	16.8	19.6	20.6	22.3	22.5	22.8	23.3	26.4	27.1	28.2	28.8	Tavastehus
Kymen ²⁾	8.7	8.7	9.6	11.2	13.4	16.6	17.8	19.9	20.4	29.7	19.4	26.5	27.7	27.7	28.5	Kymmene ²⁾
Mikkelin	8.3	9.0	9.7	10.5	11.0	12.0	12.5	12.6	11.6	11.7	11.7	13.0	13.1	14.0	13.6	S:t Michels
Kuopion	5.5	6.1	7.2	8.1	8.8	9.2	9.8	10.5	10.4	11.1	10.7	11.7	12.2	12.6	12.9	Kuopio
Vaasan	6.7	7.8	9.4	10.9	12.0	13.4	14.3	15.2	15.4	15.4	15.6	16.0	15.2	15.5	15.5	Vasa
Oulun	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Uleåborgs
Lapin	1.0	1.1	1.3	1.6	1.8	2.1	2.3	2.5	5.6	5.8	5.7	6.0	5.8	6.0	6.1	Lapplands
Koko maa	4.9	5.3	6.2	7.2	8.2	9.4	10.1	10.7	11.2	12.3	11.3	12.1	12.2	12.6	12.8	Hela riket — Tout le pays

Kuva 2. Väenttiheys lääneittäin. (Tilastollinen vuosikirja 1948, s. 12.)

Hämeen lääni — Tavastehus län	18 436.3	28.8	420 438	413 734	410 526	471 637	530 768	246 840
Kaupungit — Städer	211.8	744.6	118 890	118 298	116 115	147 526	157 698	68 793
Hämeenlinna — Tavastehus	30.9	666.8	10 017	9 770	9 480	12 806	20 605	8 902
Tampere — Tammerfors	116.2	812.4	80 995	80 782	79 669	98 855	94 402	40 843
Lahti	64.7	659.8	27 878	27 746	26 966	35 865	42 691	19 048
Maaseutu — Landsbygd	18 224.5	20.5	301 548	295 436	294 411	324 111	373 070	178 047
Tammelan kihlakunta — Tammela härad	3 236.2	26.9	67 701	66 195	65 957	74 224	88 393	41 876
Somero	461.4	25.3	8 793	8 595	8 577	9 423	11 682	5 609
Somerniemi	206.8	12.4	2 270	2 255	2 248	2 331	2 554	1 245
Tammela	605.4	13.1	7 091	6 984	6 977	7 110	7 926	3 933
Forssan kauppalat — Forssa köping	77.3	111.7	7 815	7 332	7 300	8 434	8 638	3 811
Jokioinen	180.9	32.9	4 896	4 812	4 781	5 127	5 952	2 851
Ypäjä	184.8	28.1	4 220	4 141	4 122	4 279	5 186	2 527
Humppila	147.8	24.8	2 967	2 868	2 860	3 068	3 670	1 750
Urjala	424.3	23.3	7 657	7 530	7 502	7 958	9 889	4 680
Koijärvi	172.1	20.4	3 066	3 035	3 030	3 072	3 515	1 703
Kylmäkoski	191.6	23.9	2 227	2 205	2 203	2 382	4 576	2 213

Tilastollinen vuosikirja. — Statistisk årsbok. 1948.

3

Lääni, kihlakunta ja kunta Län, härad och kommun Départements, arrondissements et communes	Pinta-ala (ninaa vrsi) Areal (exkl. vattenområden) Superficie de la terre ferme 1/1 1948 — km ²	Väestö Befolkning Population selon les listes d'impôt par 1000 de terre 1/1 1948	Henkikirjoitettu väestö Mantalskrivnen folkmängd Population inscrite sur les listes d'impôt par 1000 de terre 1/1 1948	Kyrskriften och i civilregistret upptagen befolkning Population inscrite sur les registres ecclésiastiques et le registre civil			Henkikirjoitettu väestö Mantalskrivnen folkmängd Population inscrite sur les listes d'impôt 1/1 1948		
				Läsnäolevia — Närvar. Présente — 31. 12. 1940			31. 12. 1947	Yhteensä Summa Total	Mies- puolista Mankön Sere masculin
				31. 12. 1940	Yhteensä Summa Total	Suomen- kielisiä Finska Finnois			
Toijalan kauppalat ¹⁾ — Toijala köping ¹⁾ ..	32.8	166.7	4 484	4 412	4 393	²⁾ 5 452	5 468	2 498	
Kalvola	349.8	13.8	3 904	3 855	3 830	4 106	4 834	2 285	
Sääksmäki	230.4	24.1	3 939	3 877	3 871	4 099	5 552	2 611	
Valkeakosken kauppalat — Valkeakoski köp.	20.8	430.3	4 372	4 294	4 263	7 383	8 951	4 160	
Pirkkalan kihlakunta — Pirkkala härad ..	1 973.7	31.6	51 558	50 673	50 479	52 706	62 421	29 170	
Pälkäne	248.7	21.2	4 163	4 082	4 072	4 397	5 282	2 441	
Lempäälä	259.3	29.2	4 754	4 624	4 606	5 866	7 560	3 522	
Vesilahti	355.1	18.7	5 882	5 768	5 768	5 956	6 639	3 254	
Viiala	49.7	85.6	2 874	2 799	2 790	3 620	4 252	1 978	
Tottijärvi	87.2	15.5	1 245	1 217	1 211	1 222	1 355	666	
Nokian kauppalat — Nokia köping	131.0	110.7	10 080	10 048	9 998	12 665	14 501	6 562	
Pirkkala	81.2	41.9	2 369	2 314	2 287	2 789	3 402	1 609	
Ylöjärvi	202.5	32.8	4 768	4 657	4 605	5 586	6 659	3 194	
Messukylä ³⁾	—	—	6 169	6 108	6 095	—	—	—	
Aitolahdi	60.2	16.5	638	617	614	771	994	467	
Kangasala	356.2	27.4	6 917	6 762	6 756	8 087	9 773	4 530	
Sahalahti	142.6	14.2	1 699	1 677	1 677	1 747	2 024	947	
Ruoveden kihlakunta — Ruovesi härad	3 505.4	14.3	42 707	41 056	40 955	45 995	50 237	24 374	
Orivesi	450.6	19.2	6 550	6 307	6 289	7 459	8 656	4 048	
Juupajoki	252.4	14.5	3 169	3 066	3 060	3 421	3 659	1 782	
Teisko	389.7	13.1	4 460	4 394	4 392	4 467	5 095	2 468	
Ruovesi	800.1	12.0	10 601	10 095	10 091	8 656	9 620	4 726	
Pohjaslahti	174.6	10.9	—	—	—	1 946	1 897	969	
Vilppula	324.5	20.4	5 318	5 100	5 086	5 728	6 633	3 188	
Mäntän kauppalat ⁴⁾ — Mänttä köping ⁴⁾ ..	61.2	85.9	4 505	4 599	4 346	5 101	5 258	2 462	
Kuorevesi	356.5	11.7	2 838	2 712	2 712	3 878	4 161	2 103	
Jämsän kihlakunta — Jämsä härad	3 536.2	14.7	43 267	42 644	42 590	46 423	51 898	25 278	
Korpilahti	654.2	12.1	6 933	6 790	6 786	7 248	7 905	3 894	
Muurame	146.1	21.5	2 505	2 434	2 430	2 666	3 139	1 529	
Säynätsalo	5.9	430.3	1 850	1 781	1 776	2 293	2 539	1 206	
Jämsä	655.7	16.0	8 437	8 380	8 368	9 080	10 523	5 133	
Jämsänkoski	57.8	74.3	3 356	3 323	3 314	3 968	4 297	2 071	
Koskenpää	334.8	7.8	2 322	2 277	2 277	2 422	2 622	1 318	
Längelmäki	449.1	11.1	3 709	3 655	3 655	4 116	4 977	2 497	
Eräjärvä	105.7	21.8	1 911	1 879	1 877	1 977	2 300	1 095	
Kuhmoinen	658.4	9.8	5 821	5 758	5 746	6 110	6 466	3 105	
Kuhmalahdi	165.1	13.2	2 050	2 014	2 014	2 077	2 184	1 034	
Luopioinen	303.4	16.3	4 373	4 353	4 347	4 466	4 946	2 896	
Hauhoon kihlakunta — Hauho härad	2 991.9	23.5	58 795	58 023	57 639	64 996	70 371	33 469	
Tuulos	164.9	14.2	1 978	1 977	1 977	2 166	2 334	1 095	
Hauho	381.0	17.5	5 516	5 458	5 451	5 785	6 677	3 205	
Tyrväntö	91.9	23.6	1 566	1 542	1 524	1 734	2 168	1 022	
Hattula	311.0	21.3	4 736	4 650	4 634	5 279	6 619	3 155	
Hämeenlinnan mlk. ⁵⁾ — Tavastehus lk. ⁵⁾ ..	—	—	3 366	3 276	3 249	4 230	—	—	
Vanaja	305.0	15.9	4 514	4 454	4 404	5 517	4 840	2 328	
Renko	243.8	14.5	2 825	2 802	2 797	3 002	3 545	1 765	
Janakkala	429.5	26.0	8 445	8 316	8 226	9 088	11 150	5 429	
Loppi	598.3	15.3	7 989	7 859	7 849	8 052	9 186	4 433	
Haujärvi	355.7	25.0	7 528	7 424	7 378	7 032	8 876	4 153	
Riihimäen kauppalat — Riihimäki köping ..	110.8	135.6	10 332	10 265	10 150	13 111	15 026	6 884	
Hollolan kihlakunta — Hollola härad	2 931.1	17.0	37 520	36 845	36 791	39 767	49 750	23 880	
Kärkölä	256.4	23.6	4 591	4 553	4 548	4 970	6 061	2 886	
Nastola	358.6	20.9	4 889	4 777	4 752	5 563	7 482	3 595	
Hollola	481.1	21.4	6 395	6 247	6 247	7 133	10 312	4 970	
Koski	192.5	15.7	2 463	2 418	2 417	2 576	3 013	1 440	
Jammi	547.0	13.9	6 148	6 092	6 085	6 000	7 587	3 648	
Asikkala	579.1	15.6	8 012	7 806	7 795	8 279	9 030	4 314	
Padasjoki	516.4	12.1	5 022	4 952	4 947	5 246	6 265	3 027	

¹⁾ Vuoteen 1946 Akaan kunta. — ²⁾ Tähän sisältyy Akaan seurakunta. — ³⁾ Liitetty 1. 1. 1947 Tampereen kaupunkin. — ⁴⁾ Tähän sisältyy Pohjaslahtien seurakunta. — ⁵⁾ Vuoteen 1948 Mäntän kunta. — ⁶⁾ Kunnan toiminta lakkautettiin 1. 1. 1948.

⁷⁾ Till år 1946 Akaa kommun. — ⁸⁾ Här ingår Akaa församling. — ⁹⁾ Inkorporerad 1. 1. 1947 med Tammerfors stad. — ¹⁰⁾ Här ingår Pohjaslahti församling. — ¹¹⁾ Till år 1948 Mänttä kommun. — ¹²⁾ Kommunen upphörde med sin verksamhet 1. 1. 1948.

Kuva 3. Hämeen läänin kauppaloitten, kaupunkien ja maaseudunkuntien väestön jakautuminen (Tilastollinen vuosikirja 1948. s. 17-18)

LIITE 2. Esimerkki anomuskirjeestä, virkatodistuksesta ja vapaan huollon keskuksen puolto-
kirjeestä.

Pyydän ystävällisesti, että meidän
pöytä otettaisiin huomioon garen lahja pöydälle-
jä jätettäessä. Emme ole aikaisemmin ^{oleet} tiedoisia tästä
asiasta että olisimme niistä aikaisemmin anoneet.
Olemme mielestämme enri tilassa saamaan niitä.
Silloi olemme vähä varaisia, siitolaisia, sotaorjia on
3 lapsista nuorin on 10 kk vanha ja vanhin on 13 vuor-
den vanha ja kaikkiaan lapsia on kahdeksan.
Olemme aivan keuhko eläjä -omasto varasto
ei ole mitään, kumpikin olemme sairaloisia
olen saanut koko kesän hylkeä lääkäriltä. Lää-
käriin mytkin olen niin heikossa kunnassa
että työtä on kun saan tämän kirjoitettua, sillä
en jaksa mitään töitä tehdä. Seurain työ on että
koska olla singynä pitkään. Sairalaan
täytyisi lähdeä aivan näinä päivinä leikattavaksi
tarvittaessa poisin lähettää vielä lääkäriin
todistuksen.
Jäämme odottamaan pöydettä
Tervehtien [REDACTED]
H. Asote - Laakoski
Oheisena seuraa paperin todistus.

Kuva 4. Erään korpilahtelaisen perheen anomus Suomen Huollolle CARE-avustuksen saa-
miseksi. Anojan nimi yliviivattu tukijan toimesta. (Anomus nro 336 Korpilahti 29.10.1947,
Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947)
Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA)

 VIRKATODISTUS *suurpuhe* - avustusta *paikasta* varten.

Tämän evankelisluterilaisen seurakunnan jäsenet *maalarin Onni*

[Redacted]

synt. *14/8/1876* ja vaimonsa *[Redacted]* o.s. *[Redacted]*

[Redacted] synt. *10/7/1907* ovat vihityt *24/8/1943*

Lapset:

[Redacted] s. *8/2/1934*; *[Redacted]* s. *24/2/1936*

[Redacted] s. *21/3/1938*; *[Redacted]* s. *18/1/1941*; *[Redacted]*

s. *2/2/1942*; *[Redacted]* s. *5/1/1944*; *[Redacted]*

4/3/1945; *[Redacted]* s. *27/2/1946*

Todistaa: Korpilahden seurakunnan kirkkoherranvirastossa

[Redacted] kuun *10* p. 19*47*.

[Redacted] Kirkkoherra.

o 110.

Kuva 5. Kuvan neljä kirjeen liitteenä ollut Korpilahden seurakunnan kirkkoherran varmentama virkatodistus, josta lasten lukumäärä ja iät käyvät ilmi. Vanhempien ja lasten nimet ylivivattu tutkijan toimesta. (Liite anomukseen nro 336 Korpilahti 29.10.1947, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA)

Korpilahdella marraskuun 5 p:nä 1947.

VAST.

Care
130

Suomen Huolto r.y.
Helsinki.

Oheisen [REDACTED] anomuksen johdosta, saan Korpilahden Vapaan Huollon Keskukseen puolesta ilmoittaa seuraavaa: [REDACTED] on sota leski. Karjalan siirtolaisia, ja on hänellä ensimmäisestä avioliitosta kolme lasta. Kaksi lapsista on syntynyt ensimmäisen ja toisen avioliiton väliajalla, ja on lapsia kaikkiaan kahdeksan. Lasten iät näkyvät oheisesta papintodistuksesta.

Mitä anojan sairauteen tulee, niin Korpilahden kunnan lääkäri^{ei/} ole tietoinen anojan sairaudesta, vaan on anojalla liikennut asioillaan jatkuvasti, reippaana ja terveen näköisenä.

Perhe on saanut Vapaan Huollon Keskukseen vaateavustuksia viimeksi keuhällä. 1947.

Korpilahden
Vapaan Huollon Keskus
psta *N. Tuominen*
V. T. Puhonjohtaja

Kuva 6. Kuvan neljä kirjeen puoltokirje Korpilahden vapaan huollon keskukselta Suomen Huollolle. Anojan nimi yliviiivattu tutkijan toimesta. (Korpilahden vapaan huollon keskuksen puoltokirje 5.11.1947 anomukseen nro 336, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Hyväksytyt Care-anomukset (1946–1947) Kau - Köy, III 8 Fb:3 Suomen Huolto ry, KA)

LIITE 3. Esimerkki CARE-pakettien sisällöistä.

<u>Luettelo n.s. CARE:n lahjapakettien sisältämistä tarvikkeista.</u>	
<u>Suurperheiden ruokapaketti.</u> (Tyyppi N:o 1)	<u>Vauvan vaatepaketti.</u> (Tyyppi N:o 5, 0-6 kk, ikäisiä varten)
1/2 kg sianlihasäilykkeitä	12 kpl. vaippoja
1/2 " maksapasteijaa	2 " pumpulihuopia
1/2 " naudanlihasäilykkeitä	2 " flanellinuttuja
1 " sokeria	2 " pumpulipaitaa
1 " margariinia	2 par. pumpulihousuja
3 1/2 kg vehnäjauhoja	1 kpl. kumilakanoita
1/2 " kuivattuja aprikooseja	6 " Pyrex-maitopulloja
1/2 " " luumuja	1 pullo Mc kesson boorihappoa
1 " suklaata	3 palaa Castile-saippuaa
1/2 " raakaa kahvia	12 tuttia
1/4 " munapulveria	1 rasia puhdistettua vanua
2 palaa saippuaa	1 1/2 tusinaa hakaneuloja
<u>Vauvan ruokapaketti.</u> (Tyyppi N:o 6, 0-6 kk. ikäisiä varten)	
10 purkkia à n. 1/2 kg kokomaitopulveria	
n. 1 kg hienoa sokeria	
n. 1/2 kg Pablum-ravintopulveria	
1 pullo à 100 kpl C-vitamiinitabl.	
1 " à 30 cm ³ A- ja D-vitamiinitiiivistettä	
1 paketti (n.170gr) kasvosaippuaa	
1 rasia purkinaukaisijoita	
<u>Lastenruokapaketti.</u> (Tyyppi N:o 9, 6-12 kk. ikäisiä varten)	
8 purkkia à n. 1/2 kg kokomaitopulveria	
30 " a n. 120 gr sekoitettuja liha-vihannes- ja hedelmäsäilykkeitä	
n. 1/2 kg hienoa sokeria	
n. 1/2 " Pablum-ravintopulveria	
2 pulloa à 10 cm ³ A- ja D-vitamiinitiiivistettä	
1 pullo à 30 arcorbinitabletteja	
1 paketti (n.170 gr) kasvosaippuaa	
1 rasia purkinaukaisijoita	

Kuva 7. Esimerkkejä CARE-avustuspakettien sisällöistä. (Luettelo CARE:n lahjapakettien sisältämistä elintarvikkeista, Suomen Huolto ry:n Care-toiminnan asiakirjat, Kirjeistö (1946-1951), III 8 Fa:2 Suomen huolto ry, KA.)

LIITE 4. Tutkimuksessa saavutetut määrälliset tulokset.

	Kaupungit (ml. kauppalat)	Maaseutu
Anomusten määrä	148 (20 %)	651 (80 %)
Alle kouluikäisten lasten lukumäärän keskiarvo	6 lasta	6 lasta
Alle viisilapsisia perheitä	15 %	20 %
Siirtolaisten anomuksia	8 %	12 %
Perheessä sairaus	9 %	8 %
Perheessä invaliditeetti	8 %	2,5 %
Perheen elättäjän ammatti	Työmies 33 % Sekatyömies 10 % Muut 57 %	Työmies 55 % Muonamies 6 % Maatyömies 6 % Sekatyömies 6 % Pientilallinen 6 % Muut 21 %
Avustuksen saajaksi merkityn sukupuoli	N 40 % M 60 %	N 30 % M 70 %
Naisista leski/sotaleski	50 %	20 %
Erilliskirjeet	30 %, josta N 70 % M 30 %	8 %

Taulukko 1. Tutkimuksessa käytettyjen anomusten perusteella saatujen arvojen jakautuminen maaseudun ja kaupunkien välillä.